

Fig. 1. Kirken, set fra øst. NE fot. 1981. - *The church seen from the east.*

HØRBY KIRKE

TUSE HERRED

Kirken er opført i Roskildebispens jordebog med en afgift på 2 mk.¹ Sognepræst er nævnt med års mellemrum fra 1370 til 1413.² Af betydning for kirken har det måske været, at Roskildebispen 1411-12 erhvervede Hørbygård. En efterretning om, at biskop Navne af Odense 1439 indviede Hørby kirke, angår muligvis dette Hørby;³ 1499 synes sognepræsteembedet anvendt til aflønning af en Roskildelærd.⁴

1567 havde sognet 56 tiendeydere.⁵ Patronatsretten ansås o. 1666 for kongelig,⁶ 1679 fik Steen Reedtz til Hørbygård skøde på den tillige med kirkens tiende, herlighed over præstegård og degnebol samt al kirkens tilliggende jordegods, herlighed, indkomst og kaldsret.⁷ Efter at kronen en kortere årrække fra 1689 havde overtaget Hørbygård synes den at have beholdt kirketienden, indtil Christian V 1698 skødede den til regimentskvartermester Friderich Engelstrup, hvorefter Christian Paludan 1702 købte den

på auktion.⁸ Samme år overtoges tienden af Hørbygård; kirken har siden da hørt under denne gård eller arvinger til den.⁹ 3. okt. 1951 overgik kirken til selveje.

Møntfund. Ved harpning af omrodede gulvlag og løst fyld fandtes under prøvegravning 1978 en del mønter, af hvilke den ældste var slået i Lund på Valdemar Atterdags tid.¹⁰

Kirken ligger på Tuse næs, på sydsiden af et bakkedrag, ikke langt fra Holbæk fjord. Bortset fra et par enkelte beboelsesejendomme er den eneste nære bebyggelse nu herregården Hørbygård, umiddelbart syd for kirken.¹¹

Kirkegården udvidedes mod nord 1862¹² og i 1900'nes første år.¹³ Samtidig med den første

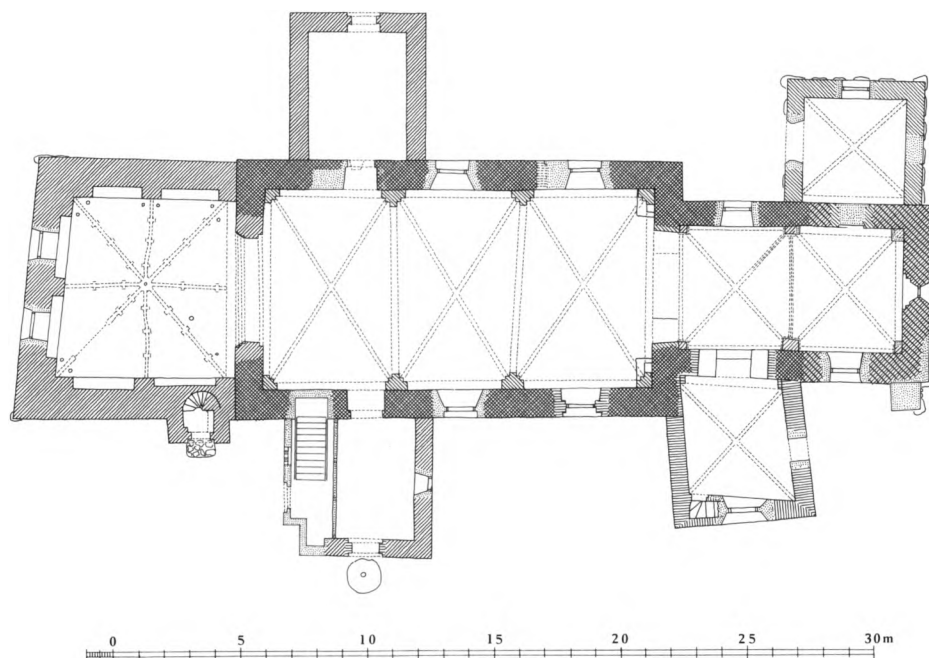

Fig. 2. Plan. 1:300. Målt af MB 1960, suppleret af Flemming Beyer m.fl. og tegnet af HJ 1981. Signaturforklaring s. 9. - *Ground-plan. Key on p. 9.*

udvidelse er arealet syd for kirken beskåret af hensyn til herregårdens have.

Kirkegårdens hegn og indgange. Bortset fra sydsiden, som hegnes af trådvæv og nyplantet hæk, er kirkegården omgivet af hvidkalkede mure, afdækket med røde vingetegl. Øst- og vestmuren omkring den gamle kirkegård, som gik til det senere opførte Castenschioldske gravkapel, er til dels middelalderlige. Ældst er antagelig vestsidens sydligste murstykke, af munkesten over markstenssyld og med indvendigt savskifte under afdækningen, som undtagelsesvis har udvendigt fald. Herefter følger en markstensmur ud for tårnet, mens resten af vestmuren er fornyet med små sten. Østmuren, der ligeledes er bygget i flere omgange, består for hovedpartens vedkommende af en uregelmæssig mur af store sten over høj, delvis fremspringende markstenssyld. Nærmest sydhjørnet ses indvendig en fladbuet niche.

Udvidelsen 1862 hegnes af mure, opført af rå og kløvede marksten, mens den efterfølgende har en meget regelret kløvestensmur.

Hovedindgangen er østmurens portal med

rundbuet køreport og fladbuet fodgængerlåde; begge med indvendig fals. Muligvis er portalen i sin kerne middelalderlig, men i så fald stærkt ombygget og for de øvre deles vedkommende, heriblandt køreportens bue, fornyet. Åbningerne lukkes af sortbejdsede tremmefløje, op-hængt i ældre gangjern. Sydligst i østmuren er en sortmalet jerntremmelåde, som fører til gårdens have. Åbningens vanger er falsede, hvilket kan tolkes som levn af en muret bueåbning. I nord er der en låge fra samme tid som indhegningen af den yngste udvidelse; den lukkes af en umalet tremmefløj af træ. - En †*kirkerist* fik 1662-63¹⁴ indlagt ny fod af eg.

Midt på kirkegården, i nærheden af den forsvundne nordmur, står et fuldvoksnet elmetræ og inden for østmuren en række store kastanjetræer.

Et fritliggende *gravkapel* for den Grevenkop-Castenschioldske familie er 1896 opført midt på kirkegården. Den nygotiske rødstensbygning er senere udvidet til mere end dobbelt størrelse og ligger nu i flugt med vestmuren. - En †*kirkelade* nævnes 1661.¹⁴

Brolagt *fortov* omkring kirken er fornyet ved seneste restaurering.

Kirken består af kor og skib, formentlig opført i 1100'rne med en usædvanlig tagform. I 1200'rne er koret forlænget, og i senmiddelalderen har kirken fået fire tilbygninger, af hvilke sakristiet muligvis er ældst, mens nordsidens våbenhus og tårnet til gengæld er yngre end søndre våbenhus. 0.1600 er et gravkapel opført ved korets sydside. Orienteringen er omtrent solret.

Materialer og teknik. Den oprindelige stenkirke er opført af *rå* og *kløvede marksten*, lagt i nogenlunde regelmæssige skifter og i et vist omfang suppleret med frådsten, der dels er benyttet i detaljer som muråbninger og hjørnekvadre, dels indgår i selve murværket (toppen af skibets vestgavl er næsten helt af dette materiale), bl.a. i forbindelse med afretningslag.¹⁵ Den udglattede fugemørtel, som dog ikke dækker stenene helt, ses fra søndre våbenhusloft at være forsynet med en skødesløs *kvaderidsning*. Herover bærer de udvendige mure et grusblandet mørtellag, som stedvis står hvidtet. Indvendig dækkes overvæggene af et glat lag, hvidtet murpuds. Den romanske murhøjde andrager ved skibets østhjørner 4,3 m (nord) og 4,8 m (syd), målt over brolægning. Forskellen på murhøjden i syd og nord skyldes beliggenheden på skrånende terræn, som tillige betinger en betydelig niveauforskel mellem kirkens gulvhøjde og nordsidens jordsmon.

Vinduer og døre. Kun skibets vestligste nordvindue, umiddelbart over kvindedøren er bevaret. Det er nu tilmuret både ud- og indvendig, men stod indtil restaureringen 1976-78 som en udvendig niche, idet lysningen var blændet med munkesten. Under restaureringen var der lejlighed til at gøre en række iagttagelser vedrørende den tekniske behandling, ligesom resterne af den oprindelige *egearm* kunne studeres.¹⁶ Den var svarende til normen, gjort af fire stykker sammenbladet og fornaglet træ. Der var udstemninger til sprosseskors, og på ydersiden konstateredes en række stifter til fastgørelse af vinduesglas samt muligvis tillige spor efter vindjern. I ydre murflugt måler vin-

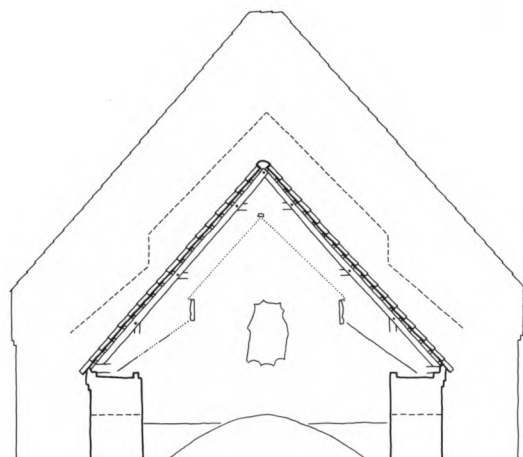
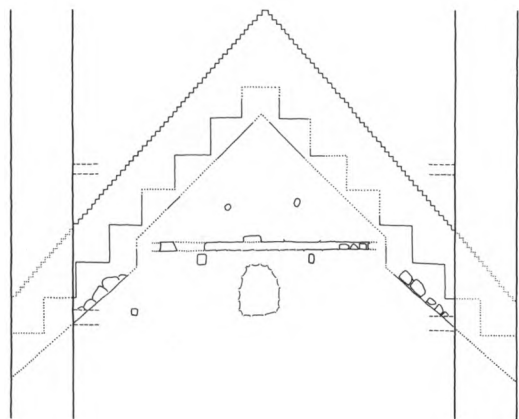

Fig. 3-4. 3. Triumfgavlens, set fra øst med spor efter korets ældste tag (s. 496). Triumfgavlens oprindelige kam er angivet med stiplede linje. 4. Skibets vestgavl, set fra tårnrum (s. 491). 1:150. Målt af Flemming Beyer, Tony B. Munch og Jørgen G. Nielsen 1977, tegnet af Beyer 1981. - 3. West gable of the chancel with traces of the earliest chancel roof. The original roof slope is indicated by dots. 4. West gable of the nave seen from the tower.

duet, hvis østre karmside synes ommuret i tegl, 114x60 cm. Tilsvarende målt ca. 80x40 cm ved lysningen, der sidder ca. 50 cm inden for ydre murflugt; issepunktet er 50 cm under murkronen.

Begge døre er i brug. Norddøren, som genåbnedes og delvis genskabtes ved restaureringen 1976-78 (nymuring af vestsiden og indsættelse af to nye planker i afdækningen), er af romansk normaltype: mod det ydre en rund-

buert lysning og indvendig en dyb niche med ganske svagt smigede vanger hvorover afdækning af genanvendte planker. På grund af den omtalte niveauforskel fører fire murede trin i murlivet nu fra våbenhuset ned i kirken. Hvorledes denne passage oprindelig har været er uvist. - Syddørens udformning afviger fra normen, uden at det med sikkerhed kan afgøres, hvorvidt variationen skyldes den oprindelige bygmesters intentioner om at udmærke mandsdøren eller er resultat af en ombygning. Under alle omstændigheder er den ydre rundbue en anelse bredere end i nord - 121 mod 105 cm. Den afgørende forskel på de to døre ligger imidlertid i udformningen af den indre niche, som her er usmiget og afdækkes af en bue.

Indre. Ved undersøgelser i forbindelse med kirkens seneste restaurering er vangerne af den oprindelige *forkorbue* påvist, hvoraf fremgår, at åbningen har været betydelig snævrere end nu, med en bredde på ca. 2,5 m. Både kor og skib har haft *†bjælkelofter*; af korets er kun bevaret aftryk på triumfgavlen af den vestligste bjælke.

Muligvis har bjælkerne været indbygget i murkronen, hvilket med sikkerhed gælder skibets, der har efterladt aftryk på gavlene, ligesom en række af bjælkehullerne endnu står åbne i de forhøjede flankemure. Heraf fremgår, at bjælkerne, hvis dimensioner har været på ca. 21x15-17 cm, var lagt med en indbyrdes afstand af ca. 70 cm. Endvidere er det tydeligt, at pudslaget er ført op mellem bjælkerne til et aftryk efter brædderne.

Det mest bemærkelsesværdige træk ved den oprindelige stenkirke er dens taggavl, som for skibets vedkommende er bevaret og viser en basilikal profil, der i forbindelse med en enskibet bygning synes uden sidestykke i hjemlig bygningskunst. Forklaringen på denne gavelform må søges i tagværkets konstruktion, uanset om bygmesteren i sine overvejelser har været ledet af praktiske hensyn eller bevidst har ønsket at forlene bygningen med et markant træk, der kan opfattes som en reminiscens af trækirkearkitekturen.

Ændringer og tilføjelser. Engang i 1200'rne er

Fig. 5. Indre, set mod øst. NE fot. 1981. - *Interior to the east.*

Fig. 6. Indre, set mod vest. LL fot. 1977. - *Interior to the west.*

det oprindelige *kor forlænget*. Materialet er marksten i uordentlig skiftegang, til dels genanvendt, hvilket bl.a. fremgår af de udflyttede frådstenskvadre i nordøsthjørnet. Disse materialer er endvidere suppleret med tegl ved udformningen af lysåbningerne. Således er gavlens vindue intakt, omend noget forhugget i selve lysningen. Det er rundbuet, af romansk form, men med false mod det indre (den midterste fals rundet som en vulst). Udvendig måler vinduet 175x90 cm, indvendig ca. 210x130 cm. Af et rundbuet, smiget vindue i nord anes østre vange og buens begyndelse indvendig over den tilmurede dør til ligkapellet. I taggavlens top er bevaret en rudeformet lyslug, en form, som er velkendt fra senromansk byggeri.¹⁷ Taggavlens form er på grund af senere ombygning vanskelig at bestemme med sikkerhed. Den synes at have den gængse trekantede form; men det kan ikke helt udelukkes, at den har taget hensyn til det basilikale kortag. På indersiden ses et afsæt, som formentlig har skullet understøtte tagværkets hanebånd.

Det er således muligt, at det basilikale kortag er opgivet allerede med denne ombygning. For skibets vedkommende viser *vestgavlens* facade (jfr. fig. 4), at man inden udsmykningen med kamtakker har elimineret den basilikale form ved påmuring af en række marksten. I modsætning til de yngre kamtakker, som står i blankt murværk, dækkes markstenene af en mørtelpuds, dog noget mere grovkornet end gavlens oprindelige.

I løbet af middelalderen er kirken blevet *hvælvet*. Af de to hovedafsnit er korets hvælv med sikkerhed ældst, muligvis fra tiden o. 1350-1450. De to fag hviler på ufalsede vægpiller med skråkantet kragbånd. De spidse skjoldbuer samt gjordbuen med trekløverprofil er halvtstens, hvilket tillige gælder ribberne. Undertagelsesvis er den nordøstre ribbe i vestfaget for den nedre dels vedkommende af profilsten svarende til gjordbuens. I øvrigt er korhvælvets østre fag stærkt præget af de ommuringer, som også har bevirket en fornyelse af hele sydøsthjørnet. Således er begge hjørnepiller samt

nordsidens vægpille forstærket i forbindelse med opførelse af nye helstens skjoldbuer. Fra loftet ses, at kapperne nærmest sydøsthjørnet ligeledes er fornyet.

Ved hvælvslagningen blev korets flankemure forhøjet. Udvendig andrager forhøjelsen 7-8 skifter munkesten, af hvilke de to øverste står trinvis udkraget som falsgesims; indvendig er den af marksten bortset fra de to øverste skifter.

Skibets hvælv hører senmiddelalderen til og er muligvis indbygget o. 1500. Under alle omstændigheder er en af kirkens tilbygninger, sydsidens våbenhus i dets første lavere skikkelse, ældre end hvælvslagningen og den heraf følgende forhøjelse af flankemurene.

Hvælvet hviler på falsede vægpiller uden vederlagsmarkering. De spidse skjold- og gjordbuer er helstens, ribberne halvtstens med affasning af hjørnerne i vederlagsskiftet. Som nævnt er flankemurene forhøjet ved denne lejlighed. Forhøjelsen er udvendig 11 skifter høj med de to øverste trinvis udkraget og har stået uhvidtet. Indvendig er forhøjelsen til dels af marksten. Flankemurenes forhøjelse fulgtes af en tilsvarende øgning af taggavlene, der fik glatte kamme, hvilket for vestgavlens vedkommende (jfr. fig. 4) aflæses af en trappeformet linie ved overgangen til det påmurede tårn.

Efter gavlblændingen at dømme¹⁸ er ligkappellet - det oprindelige *sakristi* - på korets nordside den ældste af kirkens middelalderlige tilbygninger. Materialet er munkesten i munkskifte over en fremspringende markstenssyld. Flankemurene har falsgesims, og gavlen, som har syv kamtakker, smykkes af fem højblændinger over et savskifte i fodlinjen. Afdækningen består af tvillingdelt spærstik, samlet på hængestav med falset konsol; i vinklen mellem de to spærstik en lille toprude. Midtblændingen udgår fra et højere niveau på linje med de flankerende blændingers hængestave, idet der over fodlinjen er en fladbuet indvendig falset luge til loftet. Tilbygningens tag er ikke som sædvanlig forlænget til skæring med korets sadeltag, men afsluttes med en selvstændig kamtakket gavl, hvilende på korets forhøjede

flankemur. Denne løsning kan i sin nuværende skikkelse næppe betragtes som oprindelig, omend materialet er store røde sten. Sakristiets oprindelige, eneste vindue i øst er tilmuret, mens dets fladbuede omrids anes både ude og inde. Det indre har samtidigt hvælv, med halvtstensribber, hvilende på forlæg i murene undtagen mod koret, hvor der er opsat en spids, helstens skjoldbue. Ved sakristiets indretning til kapel for Hørbygårds ejere, familien Grevenkop-Castenschiold, tilmuredes den fladbuede dør til koret, og istedet indsattes i vest en bred fladbuet dør og i nord et spidsbuet vindue; endelig anlagdes et nyt, højereliggende gulv, formentlig af hensyn til ældre begravelser.

Våbenhuset i syd er opført af munkesten over markstenssyld og præges af en række, til dels ganske indgribende ændringer. Tilbygningens vestlige tredjedel er således ombygget flere gange og stammer i sin nuværende skikkelse fra 1910-11,¹² da en tilbygning med trappe til herskabspulpitur ændredes og våbenhusets sydgavl retableredes. De oprindelige flankemure, af hvilke nu kun den østre er bevaret, har falsgesims. Taggavlen smykkes af syv højblændinger med vandret falset afdækning, af hvilke den midterste har en lille lysglug med trappeformet afdækning. Den ud- og indvendigt falsede dør har fladrundbuet stik, som næppe er oprindeligt og muligvis skyldes en ændring af døråbningen fra samme tid som dørfløjen (1590). I forbindelse med indretningen af et herskabspulpitur i skibets vestende, formentlig o. 1800, er vestre flankemur samt gavlen hjørne nedbrudt for at give plads til et med våbenhuset sammenbygget (†)vindfang af bindingsværk, indeholdende trappe til pulpituret (jfr. fig. 7) og en fladbuet dør i gavlen vest for våbenhusets. Trappeløbets position nødvendiggjorde en forhøjelse af det eksisterende tag, hvilket tydeligt aflæses i murværket, der for flankemurens vedkommende består af marksten, mens gavlen fik nye højereliggende kamtakker. Af vindfanget er en bindingsværks skillevæg med murede tavl af små sten bevaret. Ved ombygningen 1910-11 opsattes en ny flankemur af moderne munkesten, en anelse korte-

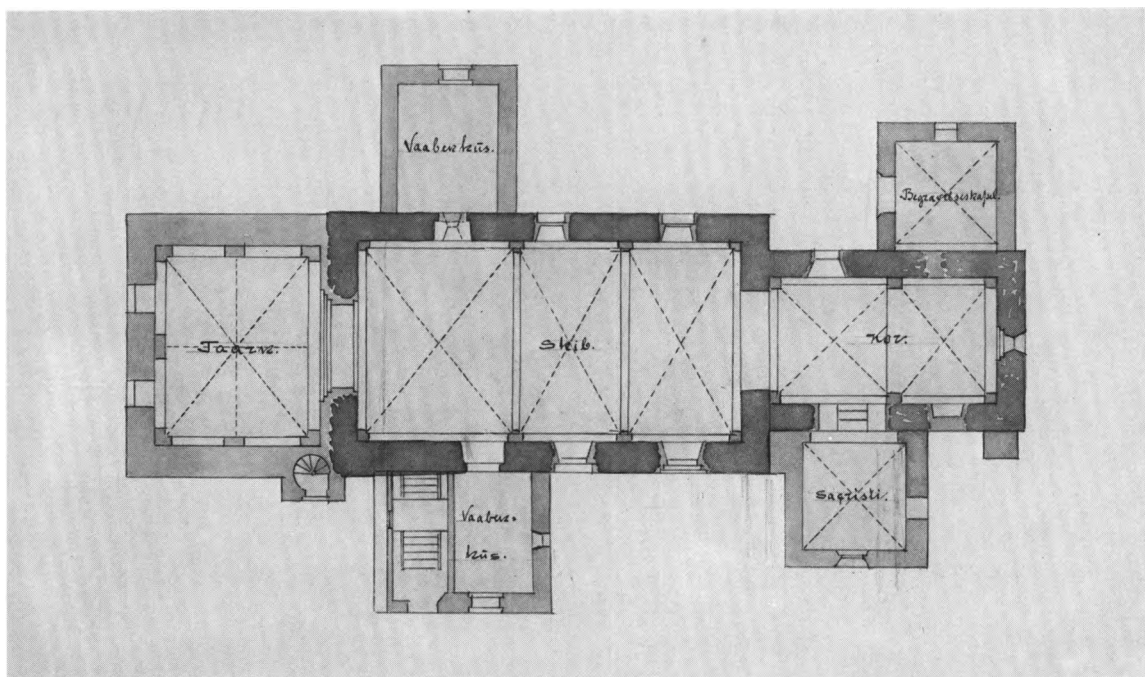

Fig. 7. Plan. 1:300. Tegnet af Aage H. Mathiesen 1894. Bemærk søndre våbenhus med indgang til herskabs-pulpitur, inden ombygningen 1910-11 (s. 492). - Plan. Notice the south porch with entrance to the manorial pew, before rebuilding in 1910-11.

re end den østre af hensyn til genskabelsen af den gamle gavl. Heri er en fladrundbuet, udvendigt falset indgangsdør til trappen, som belyses af tre smalle, aftrappede vinduesåbninger. Selve våbenhuset har et firkantet, afsprodet trævindue, sekundært indsat i østre flankemur. Loftet er gipset og hviler i øst på murede konsoller.

Det store *tårn* har markstenssyld og er opført af munkesten i munkeskifte foruden genanvendte marksten, der til dels er lagt i vandrette bælter. En spidsbuet tårnarkade er opmuret i skibets gennembrudte vestgavl. Buen er enkeltfalset i øst, mens selve stikket i vest mod tårnrummet har fået en rigere tredobbelt falsning over vangernes skrå affasning. En lignende portalagtig behandling kendes fra tårnene i Tølløse (s. 222) og Tuse (Tuse hrd.). Væggene brydes af parvis sammenstillede, spidsbuede spareblændinger, som i vest indrammer vinduer. Sidstnævntes oprindelige form er i det store og hele gået tabt ved en udvidelse i højde og bredde 1666,¹⁴ som resulterede i de nuvæ-

rende uregelmæssigt fladbuede åbninger. Dog ses det endnu, at vinduerne udvendigt har siddet under trekløverformet spejl - en arkaiserende mode, som også kendes fra andre af egnens senmiddelalderlige tårne.¹⁹ Tårnrummet dækkes af et samtidigt, ottedelt hvælv, hvilende på forlæg i murene, undtagen mod skibets gamle vestgavl, hvor en spids helstens skjoldbue er opmuret. De halvtstens stormstigeribber mødes i topring, og i flertallet af sviklerne ses frempringende spygat, bestående af to hulsten. I sydøstkappen nærmest skibets gavl er et klokkereshul, udforet med træ.

Adgangen til mellemstokværket sker gennem sydsidens trappehus, hvis delvis ombyggede øvre halvdel springer let tilbage og dækkes af halvttag. Den rundbuede underdør har spidsbuet spejl og åbner sig til et lille forrum, hvis fladbuede tøndehvælv i øst udgår fra en fladbuet blænding. Selve den murede spindel, som får lys fra en smal lyssprække i syd, har loft af fladbuede binderstik og udmunder i en fladbuet overdør, anbragt i et murfremspring

på mellemstokværkets sydvæg. Klokkestokværket har mod alle fire verdenshjørner, to højt- og tætsiddende, fladbuede glamhuller med ud- og indvendig fals. I det ydre flankeres glamhullerne af blændinger, hvis form og dimension er en gentagelse af lydåbningernes.

Flankemurenes gesims består af savskifte, hvorover glat, udkraget skifte. De øst-vestvendte taggavl har 13 kamtakker og et tilsvarende antal høj blændinger, hvis vandrette afdækning - med undtagelse af den yderste lave blænding - brydes af hængestav, hvilende på aftrappet konsol. Midterblændingen krones af cirkelblænding, hvorover to små kvadratiske. På tårnets østside bemærkes to rækker åbentstående bomhuller, som er ført helt igennem murlivet og nærmest hjørnerne diagonalt stillede. Den øvre række ligger i taggavlens fod, den nedre otte skifter over klokkestokværkets gulv. Et par skifter under sidstnævnte bomhuller springer to stenkonsoller frem på hver sin side af taget; deres funktion er uvis, men muligvis har de skullet understøtte en bjælke, som bar flankemurens stillads.²⁰

Nordsidens *våbenhus*, som hviler på markstenssyld, er udført af munkesten i munkeskifte samt kampesten i såvel flankemure som taggavl. Dets ringe højde vækker formodning om, at denne tilbygning kunne være kirkens ældste, men såvel den med tårnet nærtbeslægtede blændingsgavl som behandlingen af skibets forhøjede murkrone modsiger denne antagelse.²¹ Flankemurene har almindelig falsgesims, mens taggavlen smykkes af syv højblændinger, svarende til antallet af kamtakker, som fremstår let brynede. De to ydre blændinger er fladbuede, de øvrige vandret afdækkede, men delt af hængestave, hvilende på profileret konsol.

Midtblændingen har dobbelt bredde og tre hængestave, af hvilke den midterste er trukket længere ned til oversiden af to smalle, rektangulære lyssprækker. Den fladbuede dør har ud- og indvendig fals. Våbenhuset fungerede 1861¹² som materialrum (senere installeredes fyr), men benyttes efter sidste restaurering som venturum i forbindelse med dåb og bryllup.

Ved korets sydside er o. 1600 opført et *gravkapel* (siden 1858 sakristi) for Hørbygårds ejer, Peder Reedtz. Tilbygningen, hvis plan opviser en række skævheder, bl.a. på grund af en trappe til krypten vestligst i gavlmuren, er opført af store røde sten i krydsskifte. Flankemurene har falsgesims, og mod syd krones bygningen af en glat kamtakket gavl med fladbuet luge til loftsrummet. Denne taggavl, som har tre jernankre, det øverste liljeformet, er imidlertid næppe oprindelig, men skyldes en ombygning i 16-1700'rne.²² Af oprindelige muråbninger synes alene vest- og sydsidens vinduer til krypten bevaret. De er kurvehanksbuede og falsede, men stod indtil igangværende restaurering af krypten som en blænding ved jordsmonnet. Det store fladbuede vindue i gavlen repræsenterer også en sekundær ændring, ligesom den fladbuede dør i øst først er indsat i forbindelse med omdannelsen til sakristi 1858.

Det indre overdækkes af et samtidigt hvælv, hvilende på forlæg undtagen i nord, hvor der mod koret er muret en rundbuet, helstens skjoldbue. Buen bæres af vægpiller, som har en to skifter høj aftrappet sokkel og et profilkapitel sammensat af vulst mellem platter. Halvstensribberne har affasede kanter og fortaber sig i muren over vederlag. Arkaden mod koret synes oprindelig at have haft et fladrundbuet forløb, svarende til skjoldbuen, men er ved indretningen til sakristi til dels udmuret og lukket af en skrankemur. I gavlen, vest for vinduet er den oprindelige fladbuede døråbning til kryptens trappe genåbnet.

Eftermiddelalderlige ændringer og reparationer. Foruden de ændringer, som er omtalt under de enkelte tilbygninger, bemærkes en række indgreb i selve kirken, der vidner om såvel modens skiften som nødvendig vedligeholdelse. Hvad angår sidstnævnte forhold er det således tydeligt, at stabiliteten i det forlængede kors østende har voldt problemer. Hele sydøsthjørnet samt dele af det østligste hvælvfag har således på et tidspunkt måttet ommures, og for at sikre bygningen på dette svage punkt har man yderligere opført en kraftig støttepille i to afsæt. Den synes i hovedsagen af små sten og

Fig. 8. Ydre, set fra syd. NE fot. 1981. - *Exterior seen from the south.*

har på sydsiden et kunstfærdigt udført liljefor-
met jernanker.

Gulve. Efter restaureringen 1976-78 har kir-
ken følgende gulve: I kor og skib samt søndre
våbenhus et flisegulv af den velkendte type fra
1800'rne, hvor store ottekantede gulstensfliser
veksler med mindre kvadratiske sorte. Det hæ-
vede podium indenfor korsranken har moder-
ne gulsten i cement, ligesom der i stolestaderne
nu er gule kvadratiske fliser i cement. Stolesta-
derne i tårnrummet og orglets forhøjning har
derimod bræddegulve. I sakristiet, som står i
forbindelse med koret via en trappe, belagt
med røde teglsten, er gulv af diagonaltstillede,
kvadratiske gulstensfliser, som muligvis stam-
mer fra omdannelsen til sakristi. Ligkapellet
ved korets nordside har Ølandsfliser, bortset

fra en stump teglstengulv (fliser svarende til
sakristiets) ved indgangsdøren. Nordre våben-
hus har ved nyindretningen fået gule sten på
fladen, lagt i cement og trappen ned til skibet er
af kantstillede gulsten. Under restaureringen
konstateredes rester af flere ældre gulvlag: 1)
Omkring fundamentet til den borthuggede
korbues søndre vange fremdroges rester af ko-
rets og skibets ældste gulve. I koret af piksten,
nedlagt i og næsten dækket af kalkmørtel. I
skibet et få centimeter tykt lerlag, beliggende
22 cm under nuværende gulv. En højdeforskel
på ca. 23 cm mellem de to ældste gulve implice-
rer, at opgangen til koret er sket via et par trin i
korbuen. - I skibets sydvestre hjørne er påvist
levn af et pikstengulv, ca. 35 cm under nuvæ-
rende niveau. 2) Munkestengulve, muligvis

middelalderlige, er påvist to steder i skibet, dels langs sydvæggen ved prædikestolen, dels i nordøsthjørnet. Sidstnævnte gulvlag var del af et trin foran triumfvæggen.

Vinduer. I samtlige lysåbninger er i løbet af 1800'rne indsat afsprodsede trævinduer,²³ der for de større åbningers vedkommende er spidsbuede og af en konstruktion, som i amtet kendes fra adskillige kirker.²⁴ Selve åbningerne er imidlertid blevet til over længere tidsrum. Ældst er det høje, fladbuede falsede vindue østligst i skibets sydside; det stammer sandsynligvis fra reformationsårhundredet og kan have haft en pendant mod nord, hvor der i samme fag udvendig er påvist levn af vestkarmen og ansatsen til en bue. 1666¹⁴ indsattes tre nye vinduer, af hvilke de to i tårnrummet allerede er beskrevet, mens det tredje var i koret og muligvis skal identificeres med sydsidens, hvor den uregelmæssige åbning bærer præg af gentagne udvidelser.²⁵ I skibets nordmur og på sydsiden nærmest våbenhuset ses store fladbuede åbninger, som formentlig skal dateres til 1700'rne eller 1800'ernes begyndelse. Korets spidsbuede nordvindue er derimod samtidigt med vinduesrammen og fra tiden o. 1850.²⁶

Tagværker. Kor, skib, sakristi og tårn har middelalderlige tagværker af eg, som dog stedvis er suppleret med fyrretræ i forbindelse med reparationer og forstærkning. De resterende afsnit har nyere tagværker af fyr. Korets, som har spærstiver og dobbelt lag hanebånd, er til dels sammensat af genanvendt tømmer, idet adskillige spær og hanebånd bærer forskellige udstemninger og sømrester. - Skibets tagværk er meget homogent og stammer antagelig fra samme tid som hvælvsbygningen. Det er konstrueret med spærstivere og dobbelt lag hanebånd samt krydsbånd. De tyve spær er nummereret fortløbende fra et til ti, begyndende ved hver gavlen (stregnummerering i øst og øksehug i vest). Sakristiets tagværk har spærstivere og et enkelt lag hanebånd, mens der i tårnet er opsat en dragerstol.

Størst interesse knytter sig til sporene efter kirkens første *†tagværk*, som er årsag til gavlenes brudte, basilikale form (fig. 3-4). Opbyg-

ningen synes i princippet at have været ens for begge afsnits vedkommende, idet kortagets form afspejles i delvis bevarede spor på triumfgavlens østside (fig. 3). Her tilvejebringes det basilikale snit af to huller i murværket, ca. 40 cm høje og henholdsvis 10 (syd) og 20 (nord) cm dybe, muligvis efter profilerede træplanker. Under disse huller er i nordsiden bevaret et meget tydeligt spor efter den skrå tagflade, som har været tækket med træspån. Derimod lader sporene efter tagets øvre del sig ikke bestemme med sikkerhed, idet den udvendige murpuds her for størstedelens vedkommende er faldet ned. Dog anes ved overkanten af plankehullet i nord aftryk efter et skråtstillet bræt - formentlig en sugfæl - og i omtrent samme højde spores et hanebånd mellem de to murhuller. Endelig konstateres et tredje, højt-siddende hul i murværket, formentlig efter en tagkøl. Kortaget må snarest opfattes som en art højremskonstruktion, hvis vandrette remme (= åse) har båret spærene og været understøttet af lodrette stolper, hvilende på loftsbjælkerne.²⁷ Hvilke overvejelser der har ført til denne helt usædvanlige konstruktion er uvist. Vanskeligheder med at fremskaffe spær af tilstrækkelig længde kan have spillet ind, ligesom en bevidst arkaiserende hentydning til de gamle trækirkers sulebårne tagkonstruktioner kan have været igangsættende. Skibets tagværk har i princippet været identisk. Sporene er tydeligst på vestgavlens yderside, hvor der i højde med foden af tagværkets øvre del ses en fordybning i murværket efter et 14 cm højt og mindst 8 cm bredt hanebånd. Såvel på vestgavlen som på triumfgavlens vestside fremtræder det lodrette spring mellem tagets to dele meget klart og står med mørtel, som er afbundet mod højremskonstruktionens planker. Ligeledes ses i vestgavlen tydelige spor efter det vestligste spær, som har hvilet på murkammen i ydre murflugt. Efter opgivelsen af det ældste tagværk er den basilikale form som beskrevet s. 490 elimineret, tømmeret udtaget og hullet tilmuret med små marksten samt efterpudset.

Kirken står i dag med tage af røde vingetegl. Murene er hvidkalkede på kor og skib i kon-

Fig. 9a-c. 9a-b. Maria og Johannes (s. 501). Fot. 1978. - *The Virgin Mary and St. John*. 9c. *Nådestol fra †(side) altertavle, nu i NM2 (s. 499). LL fot. 1981. - **Throne of Grace*.

trast til de rødkalkede tilbygninger, hvis murgennembrydninger (døre og vinduer) samt blændingsbunde og gesimser fremhæves af hvidtekalk.

Opvarmning. 1879²⁸ opsattes to kakkellovne (med tilhørende skorsten), som år 1900 fornyedes.¹² 1924¹² kasseredes de til fordel for et kalorifereanlæg, som 1977-78 er afløst af elektrisk luftopvarmning.

(†)*Glasmaleri.* Et lille stykke velbevaret, klart grønligt glas (fig. 43) med rødbrun bemaling og på ydersiden en svag skygning, hvori håndflade (med naglegab) og fingre er udskrabet. Fundet i løs fyld i skibets sydøsthjørne sammen med tre nyere småskår. Nu i Nationalmuseet (inv. nr. D1413-14/1977).

†*Kalkmalerier,* senromanske, på skibets nordvæg. 1947 afdækkede Harald Borre resterne af en siddende Mariafigur med Jesus fremstillet som svøbelsesbarn. Den stol eller trone, Maria har siddet på, er ligesom en del af selve figuren

borthugget ved en udvidelse af vinduet ved siden af. Farverne var rødbrun, sortgrå, grøn og lys rød hudfarve malet på ujævn bund og få kalklag. Samtidig konstateredes rester af vistnok jævnaldrende, men af reparationer ødelagte kalkmalerier øverst på triumfvæggen.

INVENTAR

Oversigt. Fra middelalderen ejer denne kirke ligesom de fleste andre en romansk font; usædvanlig er derimod sydportalens jernbeslåede dørføj og et løvehoved med ring i flaben på indgangsdøren til våbenhuset udenfor. Selve dørføljen er dog yngre, fra 1590. Af billedskærerarbejder haves to krucifikser og 11 apostelfigurer foruden Maria og Johannes. Fra tiden efter reformationen bemærkes især prædikestolen, malet 1617, fra Anders Nielsen Hatts værksted i Roskilde, og de velbevarede stolestader udført i første halvdel af 1600'erne. Foran orglet står brystpanelet af et herskabspulpitur fra o. 1800. - Af ældre mindelser om herskabet på Hørbygård er Mogens Godskes gravsten, der oprindeligt lå i koret under familiens

Fig. 10. Alterparti (s. 498). Mogens Larsen fot. 1974.
- Altar with altar-piece, frontal and altar rail.

epitafium fra 1587, men nu er opstillet i sakristiet. Dette opførtes som gravkapel af Peder Reedtz; her står en stor figursten over ham og hans hustru. Tidligere lå den i gulvet, mens der på væggene hang hel-figursportrætter af ægteparret og sønnen Frederik med hustru. I krypten er fundet Peder Reedtz' kårde foruden beslag, især fra yngre kister, bl.a. Henrik Spans og hans hustrus; endvidere blev deres kisteplader fremdraget her. Resterne af et sandstensepitafium med ægtefællernes våbener hænger nu i koret.

Alterbordet, af tegl, er opført 104 cm fra korets østvæg. Det måler ca. 180x100 cm og er 119 cm højt.

Rester af *sidealterborde* ses i skibets øst-hjørner.

Alterbordspanel (sml. fig. 10), fra o. 1600, af fyrretræ. Forsiden har fire fyldinger og hver af

kortsiderne to, indrammet af profillister, undtagen forneden, hvor der er skråfas. I postament og gesims ses lave fyldinger. Panelet står med afslidt, oprindelig staffering udført på hvid kridering. I fyldingerne er malet perspektiviske arkader (sml. Sigersted, DK. Sorø s. 435 med fig. 11), hvis pilastre har røde prikker og gul lasur, mens bueslaget er delt i gul lasur og grønt, ledsaget af sort kontur. Midt i arkaden ses en grøn ranke omgivet af marmorering i rødt og brunt. Sviklerne er blå. Sidefelternes østfag, der i nyere tid ikke har været dækket af alterklædet, har overmaling med brun farve svarende til altertavlens.

Alterklæde, fra sidste restaurering, af carry-gult velour. Det afløste et *flklæde* af rødt fløj med kors og kanter af guldgald; derunder hang to ældre, det øverste af falmet, rødt fløj, det underste af rød ulddamask.

Altertavlen (sml. fig. 10), tidligere med malet årstal 1595, af fyr (søjlekapitælerne dog af lind), fremtræder nu stærkt reduceret, idet kun postamentet og det omdannede storstykke er bevaret, mens fodstykket og trekantgavlen er yngre tilføjelser; endvidere indikerer materialet, at i hvert fald søjlernes kapitæler stammer fra tiden o. 1700. I storstykkeets midtfelt sidder sengotisk krucifiks.

Tavlen synes at tilhøre en gruppe, der foruden den bedre bevarede i Udby har omfattet tavlerne i Nørre Jernløse og Store Tåstrup (s. 96 og 329).

Stafferingen er egetræsmaling med marmorering på søjlerne og nye, forgyldte antikvainskrifter: i postamentet citat fra 2. Kor. 13,5, i storstykke fra Joh. 3,16 og 17,3 og i gesimsfriesen fra Luk. 11,28. I det trekantede topstykke »Jahve« på hebraisk i strålekrans.

1758 indberettede pastor Weile, at årstallet 1595 var malet på tavlen foruden Peder Reedtz' og Karen Rostrups fædrene og mødrene våbener.²⁹ De ses endnu i postamentfremspringene, men opmalet, mod nord for Reedtz og Bornstedt, mod syd for Rostrup og Skeel, med angivelserne: »P. R. F. og M. W.« (Peder Reedtz' fædrene og mødrene våbener) samt »F. K. R. F. og M. W.« (fru Karen Rostrups fædrene

og mødrene våbener). Yderligere er der over de malede våbenfremstillinger malet initialerne: »H. H.G.« og »A. Z.« i nord og i syd: »W. G. W.«.

Gesimsfremspringene har tilsvarende yngre fremstillinger, mod nord Steen Reedtz' fædrene og mødrene våbener angivet med: »S. R. F. og M. W.«, mod syd hustruen, Maren Juuls fædrene og mødrene våbener hvorunder: »M.

I. F. og M. W.«. Disse er antagelig udført i forbindelse med en renovering af tavlen (sml. tjoblatæske).³⁰ Under den nuværende staffing findes en maling, som efter farveholdningen at dømme stammer fra 1843 (jfr. indskrift bagpå). Her er storfeltet gråt med et sort kors, hvis korsskæring fremhæves af en brun strålekrans på gul bund. På tavlens bagside ses tre malede indskrifter: »Hans Jacobsøn, Hørby 1675«, »Rasmus Francis vocavit Til Degen For Hørbye menighed 1736 Den 17 Janvary« og »Malet af E. F. Holm Blad 1843«.³¹

Ved sidste restaurering anbragtes i tavlens midtfelt et *krucifiks* (fig. 42) fra o. 1450-1500, muligvis oprindelig et processionskrucifiks. Figuren er 58 cm høj og minder i behandlingen af hår og skæg om korbuekrucifikset i Soderup (s. 290, fig. 14). Også lændeklædets drapering og de nærmest stolpeformede ben med korslagte fødder er identisk. Begge er skåret efter samme forlæg som et fragmentarisk krucifiks, nu i Statens historiska museum, Stockholm, oprindelig i Hol kirke, Västergötland.³² Figuren, som er flad bagpå, var indtil restaureringen grønmalet, nu fremtræder den forgyldt.

Tidligere sad der på dette sted i altertavlen et *krucifiks* udført o. 1900 i Lauritz Rasmussens Broncestøberi. Det ligger nu på loftet.

Fra en *†høj- eller sidealtertavle* stammer *nådestolsfremstillingen fig. 9c, udført 1500-25. Højden er 149 cm. Den stående Gud Fader støtter den mindre Kristusfigur, hvis højre underarm er brækket af; rester af fire fingre ses dog endnu på maven lige over navlen. Ligeledes mangler halvdelen af højre fod og venstre storetå. Kristus bærer snoet tornekrone, nu uden torne; to lange, krøllede hårlokker når ud over begge skuldre. Kroppen er mager, brystkassen nop-

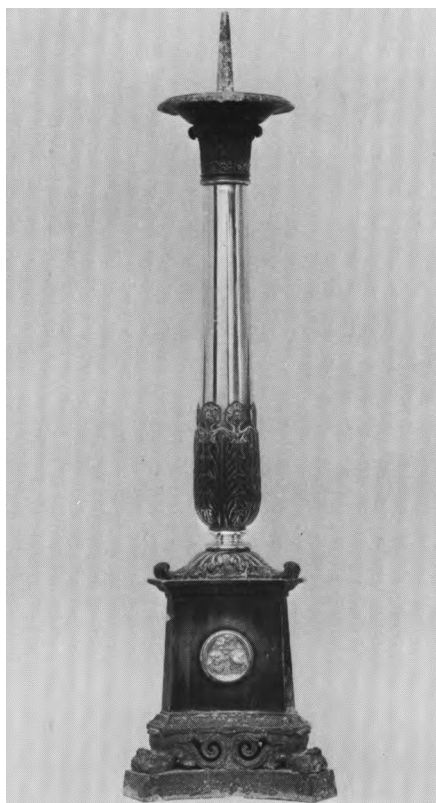

Fig. 11. Alterstage fra 1857 (s. 500). LL fot. 1977. - Altar candlestick from 1857.

ret, en snip af lændeklædet er stukket ind mellem benene og flagrer frem ved hans højre side. Benene er velformede. Gud Faders krone har lille tovvstav forneden, takkerne mangler. Det lange, symmetriske ordnede skæg falder i regelmæssige, stive slangekrøller; over kjortelen bærer han fodlang kappe med dybe, uregelmæssige folder.

Gruppen er hulet i bagsiden, og står på et lavt fodstykke.

Der er bevaret spredte rester af delvis overmalet, oprindelig staffing på kridtgrund. Kristus har kraftige blodstriber på lys, grå hudfarve, tornekrone enkelte rester af grønt; hår og skæg er brunt, lændeklædet forgyldt med blåt foer. Gud Fader bærer hvid underkjortel og forgyldt kappe med blåt foer, kronen har været forgyldt; hår og skæg er gråt.

1842 stod »billedstøtten« nederst i kirken,³³ men 1894 lå den på våbenhusloftet og er herefter afleveret til Nationalmuseet (inv. nr. D3018).

Altersølv. Kalk, disk, oblatæske og alterkande anskaffet efter præstegårdens brand 1848²⁸ og alle forsynet med ens stempler. *Kalken* er 26,5 cm høj, har cirkulær fod med dreven akantus-bladbort langs kanten, seksdelt knop med rokokograveringer og højt bæger. Under foden og under mundingsranden fire stempler: mestermærke for Conrad Christian Fredrik Schrøder (på grund af slid umuligt at afgøre, om det er Bøje 965 eller 966), gardeinmærke for Peter Reimer Hinnerup, Københavnsmærke (18)48 og månedsmærke jomfruen. Glat *disk*, 14,5 cm i tv., cylinderformet *oblatæske*, tv. 10 cm, og *alterkande*, 27 cm høj, svarende til porcelænskanderne, hvoraf kirken ejer en, fra Den kongelige Porcelænsfabrik. Sort med guld kors og -kanter.

På en †*oblatæske* læstes 1758:²⁹ »Sten Redtz. F(ru) Maren Juul«; foruden begges våbener sås også årstallet »1666« (sml. altertavle).³⁰

†*Alterkander*. 1758 nævnes en sølvforgylt, udpuklet kande forsynet med Bartram Reventlow og F(ru) Christina Reventlows navne.²⁹ 1843 anskaffedes en af tin, på omtrent to potter.

Sygesæt, kalk og disk ligesom altersølvet fra 1848²⁸ og forsynet med de samme stempler. *Kalken* er 9 cm høj; den cirkulære fod i to afsæt med næsten lodret standkant går direkte over i skaftet, som brydes af lille vulst på midten. Den glatte disk har smal fane, tv. 6,5 cm. I ældre *futtermal*, som på oversiden har stemplede blomsterornamenter, og indvendig er foret med skind og forsynet med fin, lille bladbort.

Alterstager (fig. 11), 1857, af bronze, med messingskafter, 64,5 cm høje. Den tresidede fod har messingmedaljoner, de to formet som roset, den tredje med våben for kirkeeejeren, Joachim Melchior Grevenkop-Castenschiold og hustruen Thekla Mathilde født Hochschild samt årstallet 1857. - Syvarmet *stage* hvorpå graveret: »Anno domini 1927«. Titusstage.

Altersranke, 1700'rne, af træ, med udsavede

balustre, femsidede, kun 50 cm høj. Ved restaureringen 1978 fremdroges under grågrøn overmaling en palmettedekoration i grøngrå toner ledsaget af gult og sort på balustrene, i øvrigt sort.

Font, romansk, af granit, højde 90 cm, tv. 88 cm, af Roskildetype,³⁵ svarende til fonten i Kirke Eskilstrup (s. 315). Foden har antydning af vulst forneden og er cementeret fast til kummen. Denne har skarpt markeret affasning over stor vulst. Langs kanten tilsvarende, men mindre, der på et stykke er behugget som tovtav. Spor af bemaling.³⁶ Ved korbuens nordre vange.

Dåbsfad, o. 1550, af messing, tv. 64,5 cm, sydtysk, svarende til Nørre Jernløses (s. 100). I bunden drevet fremstilling af Bebudelsen omgivet af udpudset majuskelindskrift. Udenom ses ligesom på fanen hunde jagende hjorte og stemplede ornamenter. †*Dåbsfade*. 1834²⁸ og 1861¹² omtales to dåbsfade, 1861 var det ene af messing, det andet af sten (sml. Udby). 1894 fandtes foruden det endnu eksisterende messingfad et af tin med stempel, hvori initialerne FW over Københavnsmærke.

Dåbskande, anskaffet 1890,¹² af tin, 25 cm høj, under bunden stemplet »L. Buntzen« med versaler, svarende til Kirke Eskilstrups (s. 316 med fig. 12).³⁷

Korbuekrucifiks (fig. 12), o. 1250, på yngre korstræ. Figuren er 143 cm høj og hænger i skråt strakte arme. Den af tovværk flettede tornekrone er nyere; spor af ir under den kan tyde på, at den oprindelige krone, hvortil indskæring ses langs issen, har været af kobber. Den lange, lige næse er skarprygget, de åbne øjne mandelformede, det korte, spidse hageskæg riflet. Der ses en tydelig markering af kravebenet, og brystbenet er udformet svarende til ribbenene. Det knælange lændeklæde har vulst foroven, knude ved Kristi højre hofte og snip ved den venstre. Fødderne er overlagte. I ryggen findes en udhuling, som strækker sig fra skridt til skulder.

Figuren, der er beslægtet med krucifikset i Hørve (Ods hrd.), står med en voksbehandling.³⁸

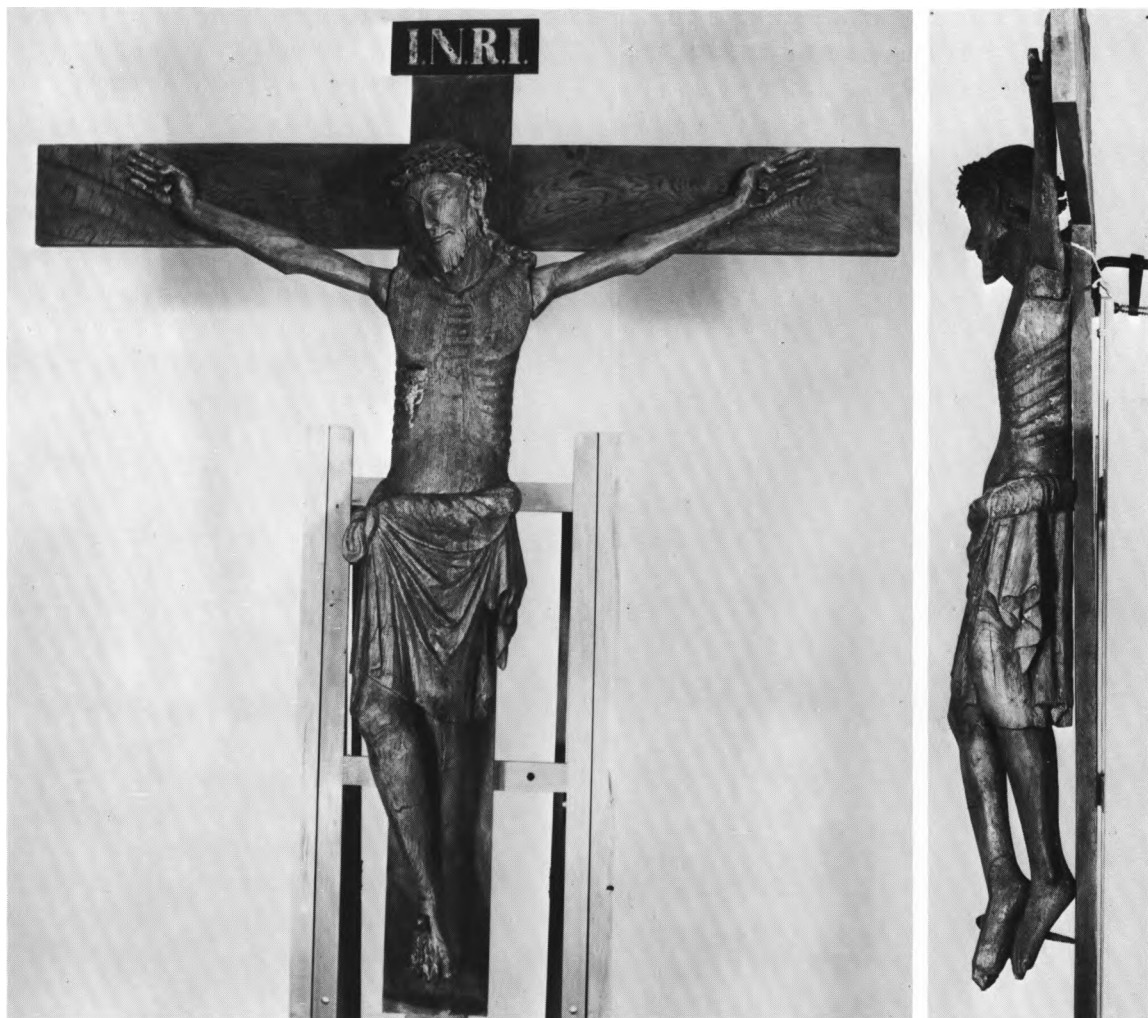

Fig. 12. Korbuekrucifiks fra o. 1250 (s. 500). Fot. under restaurering 1978. — *Chancel arch crucifix from about 1250.*

Korstræet, antagelig fra 1800'rne, af fyr, har som eneste farvelag en brun egetræsmaling. Det afsluttes foroven af sortmalet plade, hvorpå forgyldte versaler: »I. N. R. I.«.

Krucifikset, der flankeres af yngre statuetter forestillende Maria og Johannes samt 11 apostelfigurer, er opstillet på *korbuebjælke*, der indtil sidste restaurering var beklædt med fyrretræsbrædder.³⁹

De to *sidefigurer* (fig. 9a-b), fra 1500'ernes begyndelse, er 95 cm høje og står på lave fodstykker. Maria (fig. 13) er ikklædt lang kjole, hvis glatte liv har rund halsudskæring. Herover bærer hun kappe med dybe, knitrende folder, et

lin ligger glat over hovedet og dækker hendes hår. Hun holder hænderne samlet foran; under kjolen kommer en brednæset sko til syne.

Johannes har bølgeriflet pandehår, næsen er spids, og den lille mund lukket. Hans kjortel har spids halsudskæring og lange ærmer. Håndstillingen svarer til Marias, og han bærer ligeledes fodlang kjortel.

Begge figurer har på bagsiden en udhuling, som er dækket med en ret svær plade, der for Johannes' vedkommende er af eg, mens Marias snarere er af lind eller poppel.

De 11 *apostelfigurer* stammer ligesom sidefigurerne fra 1500'ernes begyndelse og er udført i

Fig. 13-14. Detaljer af figurer på korbuebælken. 13. Maria (s. 501). Fot. 1978. 14. Bartolomæus (s. 502). Einar V. Jensen fot. 1958. - *Details of figures on the rood beam. 13. The Virgin Mary. 14. St. Bartholomew.*

samme værksted. Højden, der varierer fra 45-47 cm, lader formode, at figurerne har stået i en altertavles fløje. I fodstykket sidder en ca. 4 cm lang tap, hvormed de har været fastgjort. I hovedet findes udboring for at forhindre revnedannelse. Figurerne har de samme lange, smalle, kantede fingre som Maria og Johannes; også klædernes foldekast er nært beslægtede og den måde, hvorpå øjne, næse og hår er skåret, f.eks. på Johannes og Bartolomæus (fig. 14). Følgende kan identificeres: Andreas med kors og bog, Johannes med kalk, Peter med nøgle, Bartolomæus med kniv, Mattias med økse, Jakob den ældre med hat og vandringsstav, Thomas med spyd og muligvis Paulus (kun sværdhæftet i behold). Figurerne står afrensede og voksbehandlede.

Prædikestol (fig. 15), med malet årstal 1617 på himlen og samtidig opgang. Stolen er på fem fag, som adskilles af mandlig eller kvindelig herme. Postamentet har kraftig karnisformet fremspring med fladsnit på undersiden og på hjørnerne bøjler med diademhoved. Storfelterne rummer arkader, hvori reliefskærne evangelister med deres symboler: Mattæus, Markus, Lukas, hvis okse strækker højre ben ud over kartoucherammen, og nærmest væggen Johannes. I midtfaget ses en fremstilling af Opstandelsen. Gesimsen har gennemløbende arkitrav, mens frise og kronliste brydes på hjørnerne af glatte bøjler; kronlistens fladsnit svarer til postamentets.

Den enkle, syvsidede himmel deles på undersiden af profillister i seks uregelmæssige trekantfelter omkring roset. Gesimsen har hjørnebøjler med englehoved undtagen de to nærmest væggen, der har masker; imellem dem småkonsoller.

Opgangspanelets to felter adskilles af kvindelig herme skåret af anden hånd end stolens. Den hviler på yngre søjle, som bærer resterne af en oprindelig underbaldakin.

Stolen må anses for at være udgået fra Anders Nielsen Hatts værksted i Roskilde, som har leveret altertavler og prædikestole til adskillige af egnens kirker (jfr. Søndersted s. 405). Den er nær beslægtet med stolen i Svinninge

Fig. 15. Prædikestolens kurv. I arkadefelterne evangelisterne Lukas og Johannes (s. 502).

Fot. 1978. - *Pulpit with St. Luke and St. John in arched panel recesses.*

(Tuse hrd.), der har samme slyngbåndsindrammede arkader i storfelterne, mens den ydre kartoucheramme er anderledes udformet. Hjørnernes hermeskafter med frugtbundter ophængt i snor og joniske kapitæler med udtrukne volutter er identiske, men hermerne selv forskellige: i Hørby ses skiftevis kvinde med korslagte arme og mand, der med den ene hånd holder om sit lange skæg; i Svinninge er dyderne afbildet. Ligesom på stolen i Fyrendal⁴⁰ findes i midtfeltet en fremstilling af Opstandelsen, udført efter fælles forlæg.⁴¹

Stolen står med en staffering på tynd kridtgrund, hvori indgår megen forgylding samt især grøn og rød lasur. I opgangspanelet to felter er malede fremstillinger af »F(rederik) R(eedtz') F(ædrene) og M(ødrene) V(åbener)« forneden og derover »F(ru) B(irgitte) B(rahes)

F(ædrene) og M(ødrene) V(åbener)«. I gesimsfrisen forgyldte versaler på sort bund: »Præcipio tibi, hoc facito nec addas quicquam nec mim ...« (jfr. Præd. 3,14) og i stolens: »Beati qui audiunt verbum domini et custodiunt illud Luc. 11 (,28)«. I himlens frise læses: »Verbo domini coeli firmati sunt an(n)o 1617«, på beklædningen under trappen: »Malet af F. E. Holm. 1847.« (formentlig fejlopmaling for E. F. Holmblad, jfr. altertavle), »Malet af C. V. Olsen. 1860« med versaler og »Restaureret 1910« med skriveskrift, refererende til vedligeholdelser nævnte år, formentlig den egetræsmaling, stolen stod med, indtil den oprindelige staffering fremdroges 1910 af Ole Søndergaard.

Stolestader (fig. 16), fra o. 1630. Det smukke, helstøbte stolesæt, der har bevaret sine døre, strækker sig gennem hele skibet og til dels ud i

tårnrummet. Gavlenes pilastre såvel som det postament, de står på, har pålimet fladsnit skåret i mørkere træsort, omkring bosse. Topstykker med englehoved-kartouche. Dørene smykkes af rusticeret portal med trekantgavl, hvori tresidet bosse skåret af mørkt træ ligesom pilastrenes fladsnit, mens de andre bosser og dørenes rustika er udført i en træsort, som er lysere end stolene i øvrigt (en del fornyet ved sidste restaurering). Indskåret nummerering fra 1 til

46 flankerer gavlen. *Bukkehornsbeslagene* er for en dels vedkommende fornyet efter gamle spor. Oprindelige ryglæn og nogle genanvendt fra ældre stolesæt.

I tårnrummet står tilsvarende, enklere stolestader uden dekoration på døre og gavle; sidstnævnte har oprindelig ligesom skibets haft englehoved, der nu mangler. Indgangspaneler hver med fire arkader.

Stolegavle og -døre står med en voksbehandling, mens indgangs- og østpanelernes farveholdning svarer til stoleryggenes: olivengrønne med lysebrune fyldinger og enkle grå og sorte indramninger.

To gråmalede *bænke* med rygstød anskaffedes 1926 til søndre våbenhus.¹² I det nordre, der siden sidste restaurering bruges som dåbs- og brudeventerum, står bord og stole svarende til sakristiets fra sidste restaurering.

†*Skriftestol*, muligvis fra 1626, omtalt i præsteindberetningen fra 1758,²⁹ som gengiver en indskrift med gule bogstaver: »Alt hvad I løse -himmelen Matth: 18«. Derunder: »See her den Haand, hver Synder i Baand, som os saa kraftig løser, Hør her den Mund, af Naadens Grund som Trøst saa saftig øser, Gid vi kun maa hid værdig gaae, Vort Hiertes Anger yde, og Jesu bod mod Synder=Blod i Trone Gud frembyde, Saa har han taal Forligels maal os her at lade høre, O, at vi smukt Vor Bedrings Frugt hver Dag for Gud maae gjøre. Th. Lyngbye« [præst 1705-36]. Omkring stolen læstes: »Vi have et embede, som prediker Forligelse. 2 Kor. 5«, og på døren »1626«. Stolen var 1758 i sakristiet (på korets nordside) og omtales der endnu 1843, da den trængte til istandsættelse.²⁸ På samme tid var en *†tavle* over stolen forrådnnet og burde

istandsættes. Begge dele må være fjernet ved rummets indretning til gravkapel 1858.

(†)*Degnestol*, fra 1500'ernes slutning, muligvis sammenstykket. Forsiden har tre arkadefelter adskilt af kannelerede pilastre. Bueslagene synes skåret i separat, muligvis yngre bræt med cirkelfelter over pilastrene og små stjerneornamenter i sviklerne. Gavlene har foroven halvrosen, vistnok i fladsnit,⁴² og derover spærformet afslutning. På loftet.

Herskabsstole, fra o. 1590-1600, indrettet i det østligste stade i nord- og sydrækken, af type svarende til f.eks. Undløses (s. 384) og som disse forsynet med Peder Reedtz' fædrene og mødrene våbener. Gavlene har kannelerede pilastre på høje, bosseprydede postamenter og afsluttes af listeindrammet trekantgavl. Mellem sydrækkens pilastre våbener for Reedtz og Bornstedt; de er skåret i plade fastgjort til gavlen. Svage spor af tilsvarende på nordsidens gavle.

Lågerne har arkade med omløbende ramme, profilkapitæl og glatte svikler; øst- og vestpanelerne har hver fem tilsvarende arkader og i gesimsfrisen glatte, liggende rektangelfyldinger. I sydsidens vestpanel indskrænkede initialer, bl.a. »H.I.S.« og »HB 1832«. Gavle og låger står afrensede, panelerne grå med okkerfarvede fyldinger.

(†)*Herskabspulpitur* (fig. 17), fra o. 1800 (sml. Nørre Jernløse s. 102 og fig. 20). Det hvilede på to søjler⁴³ og havde glat brystværn, der nu er opstillet foran orglet. Det brede midtparti er konvekst, de smallere sidestykker konkave. Midtpartiet var lukket med tre vinduer hvorover gesims. Opgangen fandtes i søndre våbenhus (jfr. bygningsbeskrivelsen og *†dørfløj*). 1853 henstillede synet til ejeren at fjerne stolen, som var til vands for den i øvrigt smukke og vel vedligeholdte kirke.⁴⁴ Endnu 1920 stod pulpitret på oprindelig plads.

Pengeblok, 1600'erne(?), højde 64 cm over gulvet, hvori den nedre affasede del er gravet. Næsten hele forsiden optages af en stor låge, som lukkes af fire hængselbånd; desuden findes yderligere et bånd over og et under lågen. Låget er jerndækket med pengeslids, hvorover

Fig. 16. Stolegavle med tilhørende låge (s. 503). NE fot. 1981. -Bench-ends with door.

bred jernbøjle. Mønjejfarvet med sorte bånd.

Pengebøsse, antagelig den der nævnes i beskrivelse 1861,¹² anskaffet efter 1856,²⁸ da bøsser mangledede. Af blik?, formet som indsamlingsbøsse. Sortmalet.

Pengetavler. 1) Med malet årstal 1693 under initialerne »MRS« på rygskjoldet. Dette er tresidet afsluttet og har ottekantet håndtag; skuffen er glat. Mørkegrøn med rødbrun ornamentik. 2) Af denne tavle er kun bevaret nedre del af rygskjoldet med håndtag. **Pengetavle*, med malet årstal 1700, af eg, kun rygskjoldet med udsavede konturer, er bevaret. Rødmalet, på

forsiden Jesumonogram og blomster, bl.a. tulipan, på bagsiden »RAS 1700«.⁴⁵ 1910 indleveret til Nationalmuseet (inv. nr. D10378). †*Pengetavle*, fra o. 1600, kendt fra ældre fotografi. Rygskjoldet havde spærformet afslutning og prydedes på forsiden af halvrosen, hvorover symmetriske snøller i fladt relief.

Dørfloje. 1) (Fig. 18), middelalderlig, formentlig 1250-1350, af eg, bestående af kun to, 4,5 cm tykke, lodrette planker, hvorimellem er indskudt yngre kile; på bagsiden sammenholdt af to vandrette revler med skrån timer og to gangjern i dørens bredde. Forsidens dekoration

Fig. 17. †Herskabspulpitur (s. 504). Kai Uldall fot. 1920. - †Manorial pew.

følger muråbningen. Den består af profilerede, ca. 2 cm brede smedjernslister, som danner rudeformede felter, hvori stiliseret bladornament, hvis lodrette stamme forneden ender i enkelt dyrehoved. Over listernes skæringspunkt er anbragt store, halvkugleformede bukler, ligeledes af jern. Langs dørens sider dannes bueformede felter hvori liljeornament af fladjern. En vandret jernliste adskiller den nederste del af dørfløjen, som her er beslægtet med forskelligt udformede jernbånd.

En næsten identisk udsmykning findes på en dørfløj, der formentlig stammer fra nordportalen i Barsebäck kirke (Skåne);⁴⁶ denne jævnfø-

res tillige med nedre del af decorationen på en dør fra Högby i Östergötland.⁴⁷

Et af de rudeformede felter udfyldes helt af beslag, hvorpå *dørring* med to modstillede (slange)hoveder nærmest beslaget og fem vulstringe (fig. 21). Tilsvarende *læseblik* sidder ved kanten af døren.

Mellem søndre våbenhus og skibet.

2) (Fig. 19) med indskåret årstal 1590 og romansk beslag formet som løvehoved med ring i flaben. Døren består af tre lodrette planker, der sammenholdes af to vandrette revler og to yngre gangjern. På forsiden er der slået en beklædning af brede, vandrette planker samlet

Fig. 18-19. Dørfloje. 18. Nr. 1, mellem søndre våbenhus og skib (s. 505). LL fot. 1977. 19. Nr. 2, fra 1590, indgangsdør til søndre våbenhus (s. 506). LL fot. 1977. - Doors. 18. No. 1 between south porch and nave. 19. No. 2 from 1590, entrance to south porch.

med fjer og not, og fæstnet til bagsiden med søm, hvis store hoveder tilstræber at danne et mønster af lodrette og vandrette linjer. Nederste planke er lidt bredere end resten, hvorfor der er tilføjet et smalt, lodret bræt i siden nærmest staplerne. Øverste planke følger døråbningens form. Tværs over døren findes en indskrift i 12 linjer med fordybede versaler begyndende øverst i rundbuen med: »IHS. N: I: oc C: L: konning Davdide N XXXVII Psalme (37,3-4) scrifver: saa: forlad dig paa herren: oc gjør det som gaat er: bo paa iorden oc søg din føde met tro: forlyste dig vdi heren hand skal gifve dig dit hiertis begering (an)no 1590 KM«. År-

stallet er også læst som 1520, da der er tilføjet en vandret streg under nitallet, men bogstavtyperne viser, at indskriften må stamme fra århundredets slutning.

Hen over nogle af bogstaverne er anbragt et løvehoved af malm med en spinkel jernring i flaben (fig. 20). Tvm. ca. 17 cm. Mankens stiliserede lokker breder sig over underlagspladen, der med søm langs kanten er fastgjort på dørflojen. Den brede, flade næse har ciseleringer ligesom manken. Øjnene er små, pupillen i det venstre ødelagt. Imellem de regelmæssige tænder sidder *dørringen*. Til søndre våbenhus.

3) Fra 1858 da gravkapellet omdannedes til

Fig. 20. Romansk dørning på dørfløj nr. 2, sml. fig. 19 (s. 507). LL fot. 1977. - *Romanesque door-knocker on door no. 2 (cf. fig. 19).*

sakristi, med tre spejlfyldinger. Brun udvendig, grå indvendig. I østvæggen.

4) Samtidig med nr. 3, i skrankemuren mellem skib og sakristi. Fløjdøre med ruder foroven og over de murede skranker ved siderne. Det øvre, lunetteformede vindue er formentlig indsat kort efter 1903.¹² Grå på begge sider.

5) 1858? da det oprindelige sakristi indrettedes til gravkapel. Fløjdør med tre fyldinger.

6) 1910-11, da den vestlige del af søndre våbenhus omdannedes; bestående af lodrette planker, som udvendig er beklædt med vandrette. I vestmuren.

7) Nyere? svarende til foregående, men udvendig sammenholdt af to ældre gangjern med enkelt stregmønster. Til tårntrappen.

8-9) Dørene til nordre våbenhus og herfra til skibet er nye.

†*Dørfløje*. 1) Ved nedgangen til gravkapellets krypt ses endnu i hjørnet den øvre stabel til en dørfløj.

2) 1665 opføres udlæg til en ny dør i våbenhuset, uden at det angives hvilket.¹⁴

3) O.1800 (jfr. ældre fotografi). Fløjdøre til t̄herskabspulpitur (s.d.), hver med tre fyldinger; den øverste og nederste er af samme størrelse, derimellem en mindre, liggende rektangelfylding med ovalt spejl. Samtidige messingdørgreb. Profilerede gerichter med lavt fodstykke.

Orgel, bygget 1928 af Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby; skænket af sognets beboere.⁴⁸ Et manual med seks stemmer og oktavkoppel. Disposition: Bordun 16', Principal 8', Gedakt 8', Salicional 8', Celeste 8', Oktav 4'. Pneumatisk keglevindlade. En svelleanordning fjerner-

des 1975 af I. Starup & Søn, København, i forbindelse med tilbygning af et anhangspedal. I tårnrummet. Indtil 1928 anvendtes et harmonium fra 1894.²⁸

Salmenummertavler (fig. 22), nyere, af fyr, forsynet med linoleum, hvilket anbefalede 1904¹² men muligvis først blev virkeliggjort betydelig senere, da det på fotografi fra 1920 ses, at man endnu dengang skrev salmenummerne med kridt. En af de ialt fire tavler⁴⁹ er oprindeligt indrettet til skydenumre. 1929 anskaffedes tal af messing.¹²

Kirkestævnetavle, 17-1800'rne, formet som et spækkebræt, 20x50,5 cm. Sort med hvid antikva: »Kirkestævne«.

Malerier. 1-2) (Fig. 23) o. 1675, portrætter af et ægtepar, sandsynligvis pastor Thomas Nielsen Lyngbye (1654-83) og hans hustru.⁵⁰ De ovale billeder er malet med olie på træ og måler 59,5x45 cm; træpladernes tykkelse er 2,5-3 cm. Det er brystbilleder, han set en face mod højre, hun mod venstre. Baggrunden er mørk blågrøn. Han bærer præstedragt og har langt, sort hår og brunt skæg; han ser mod beskueren. Hun har sort konehue med hvidt pandestykke og hvid gennemsigtig skulderkrave med sort

Fig. 21. Dørring og udsnit af beslag på dørfløj nr. 1, sml. fig. 18 (s. 506). LL fot. 1977. - *Ring-handle* (cf. fig-18).

Fig. 22. Salmenummertavle (s. 509). NE fot. 1981. - *Psalms board*.

sløjfe over sort kjole; hvide underærmer sammenholdt af sort bånd. Ansigterne har naturlig karnation med rødmende kinder. På skibets nordvæg, østligste fag.

3) (Fig. 24) o. 1775, angives at forestille pastor Lauritz Weile (sml. epitafium nr. 2).⁵¹ Olie på oval kobberplade, 77x62 cm. Brystbillede, set en face mod højre; han er ikklædt præstekjole og bærer hvid paryk. I baggrunden er et gardin trukket til side, således at en reol med bøger kommer til syne. På bogryggene læses: »Biblia«, »Det nye Testamente« og bindangivelserne: »IV« og »Tom V«. På nordvæggen i korets østligste fag.

Lysekroner, fra 1980, i barokform.

Hatteknager, 18-1900'rne, af træ, drejede, skiftevis korte og lange, i to rækker. Brunmalede. I søndre våbenhus, på alle fire vægge.

Tårn, signeret og dateret med indhugget skriveskrift på værkrammen: »Paul Petersen, Friederichsborg 1746«. Døgnværk med hagegang og slagværk for kvartér- og timeslag an-

Fig. 23. Malerier nr. 1-2. Portrætter sandsynligvis forestillende pastor Thomas Nielsen Lyngbye og hustru (s. 509). LL fot. 1977. - *Portraits nos. 1-2, probably of the vicar Thomas Nielsen Lyngbye and his wife.*

Fig. 24. Maleri nr. 3, formentlig forestillende pastor Lauritz Weile (s. 509). LL fot. 1977. - *Portrait no. 3, probably of the vicar Lauritz Weile.*

bragt i hinandens forlængelse med fælles taphulstiver midt i værket, hvis smedejernsstel (højde 85 cm, længde 108 cm, bredde 51 cm) er samlet med kiler. De fire hjørnestivere og de to ydre midterstivere fortsætter nedefter som uadbøjede ben, mens de foroven afsluttes med en lille udadvendt, vandret tunge. Begge værker har trævalser med spærhjul og -kegler. Stenlodder med jernøskner. Trætrisser. Stokkedrev i hele værket undtagen slagskivens massive drev. Optræksudveksling. Tre udløsningsstifter på gangvalsehjulets fælg. Mellemhjul. Ca. 4 m langt jernpendul med fløjmmøtrik og linse af jernring samt tre pånittede jernbarrer. I den fælles taphulstiver ses 5 cm over slagværkets valseaksel et rektangulært hul, der almindeligvis kan tolkes som spor af en tidligere spindelgangs nedre leje. Da værket må formodes aldrig at have haft en sådan, kan stiveren stamme fra et ældre ur. På slagværksvalsehjulet 21 hammerløftestifter med bøsninger og blindfælg. Tosidig udløsningsmekanisme med profi-

leret ifaldsarm. Hjerteskiye med tre indhak. Vindfangets spærværk fornyet. Slagskiye med svejfede egre og inddeling til kvartér- og time-slag; timetallene angivet på fælgen med indridsede arabertal. Et hul i taphulstiveren 3 cm over nuværende slagskivetap synes at stamme fra en tidligere slagskiye. Kvartérslagsarrangementet er næppe oprindeligt. Det består i, at en kamskive på gangværkets valsehjul hver hele time skyder kvartérhammerløftearmen ud af indgribning til fordel for timearmen. Uret slår således ikke fire kvartér. Hamre og hammertransmissioner er demonterede og i øvrigt en del fornyede. Visertransmissionen udgår fra et snekkedrev på valsehjulsakslen, men er også demonteret. I syd, vest og nord ejendommelige *urskiver* (tvm. 1,17 m) af sandsten(?) med indhuggede romertal.⁵² Stive visere med gennembrudt pil og måneformede kontravægte (fig. 25).

Urhus i tårnets sydvesthjørne med pulntag af brædder på klink. Dets gulv, hvorpå værket med træstol står diagonalt, ligger ca. 2 m over klokkerummets gulv. Pendul og lodder i bræddedækt skakt. I et bræt indskåret 1712(?).

1661 nævnes et ur i kirken.¹⁴ Om det nuværende, daterede værk blot er en radikal ombygning af et ældre, kan ikke afgøres.

Klokker. 1) 1627, støbt af Felix Fuchs. Tvm. 104 cm. Om halsen indskrift på tysk mellem rammelister: »Avs den(!) Fevwer bin ich geflossen Felix Fvchs hat mich in Koppenhagen gegosen Anno 1627«. Over og under indskriften er der friser med bladværk og på slagkanten lister. Ophængt i slyngebom 1970.

2) 1643, støbt af Claus van Dam. Tvm. ca. 111 cm. Øverst på halsen tysk indskrift mellem dobbelte rammelister: »Dvrch das F(e)ver und Hitze bin ich geflossen M. Claves vam(!) Dam hat mich gegossen Anno 1643«. Under indskriften to rækker bladværk; i den øverste indgår masker, den nederste består af palmetter. Hankene prydes af skællagte skiver. Ophængt i slyngebom 1970. - To vuggebomme er henlagt i klokkestokværket.

†*Klokker.* Ved klokkeskatten 1528 afleveredes to klokker.⁵³ I 1662 ejede kirken tre klokker,¹⁴

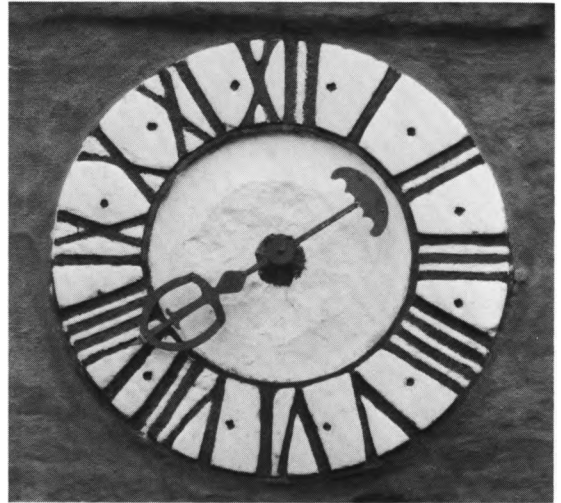

Fig. 25. Urskive (s. 511). NE fot. 1981. - *Dial of tower clock.*

jfr. de to endnu eksisterende, men 1861 var der kun to klokker.¹²

Klokkestol, o. 1500?, af eg, til tre klokker, med tre skræstivere, undtagen vestligste fag, som kun har to. Udstemninger for rundstokke til nedbinding af klokken (sml. Nørre Jernløse s. 105).

GRAVMINDER

Epitafier. 1) (Fig. 26) o. 1700, af sandsten. I sin nuværende form bestående af våbenskjolde for Henrik Span og hans hustru, Susanne Schönbach, flankeret af to delfiner; foroven et vandret bjælkelag, som har båret en overbygning. Staffering med rødt, blå og grønt. Ifølge J. H. Larsens optegnelser fra 1842 var der dengang i gravkapellet »to epitafier med portrætter, hvoriblandt admiral Span« (sml. †kister). Nu i tilmuret norddør i koret.

2) 0.1782. Hr. Laur(its) Gottf(red) Weile, *9. dec. 1709, præst for menigheden 1736, gift første gang 1737 med jomfru I. C. Lyngbye, som døde 1758, gift atter 1759 med jomfru A.A. Holm. Provst 1774, †22. febr. 1782, 72 år, 2 mdr. og 13 dage gammel. Herefter rosende vers. Indskrift med fordybede, forgyldte versaler, navnene med store skønskriftsbogsta-

Fig. 26. Fragment af epitafium nr. 1 over admiral Henrik Span og hustru (s. 511). LL fot. 1977. - *Fragment of the wall monument no. 1 to Admiral Henrik Span and his wife.*

ver på tavle af sort, norsk marmor, 110x64 cm, indfældet i grå, flammeret marmorramme med buetunge foroven. Heri er indsat medaljon af hvid marmor med forgyldte versaler: »Epitaphium over«. På korets nordvæg, over norddøren.

†*Epitafier*. 1) (Fig. 27) 1587, bekostet af Frederich Godzske, over afdøde familiemedlemmer. Gødzske Mogensen, †1508, fru Eliin Gødzke, †1522, Mogens Godske, †1571, og fru Karine Mogens Godzskis, som ligger begravet i kirken, †1589. Epitafiet kendes fra skriftlige kilder og to farvelagte tegninger, hvoraf fremgår, at indskriften var med forgyldte versaler på sortmalet tavle. De flankerende, kannelerede søjler var røde; fire våbener foruden havde heraldiske farver og var betegnet: »Mogens Gotske federne och møderne vaarben« og »frv Karine Blomis federne och møderne vaarben«. I gesimsfrisen læstes: »Anno 1587«, og i trekantgavlen sås Jesumonogram. Oprindelig og endnu 1758²⁹ på korets nordvæg over Mogens Godskes gravsten (jfr. nedenfor), 1894 på våbenhusloftet.

2) 0.1654? Til æreminde over Hans Rasmussen Esbynderup, præst i Hørby [†29.jan. 1654]. Af træ. Kendt fra ældre fotografi. Ind-

skriftfeltet flankeredes af snoede søjler, og foruden var et glat postament hvorunder udsavet hængestykke, foroven gesims, der ligesom postamentet havde fremspring over søjlerne. Tavlen kronedes af brudt trekantgavl. 1758 på kirkens nordvæg,²⁹ men 1894, da indskriften var ulæselig, henlagt på loftet over søndre våbenhus.

Gravsten. 1) (Fig. 28) hugget mellem 1568 og 1571, med spor af påbegyndte medaljoner i hjørnerne. Mogens Godske, *10. nov. 1502 på Hørbygaard, hvor han også boede med hustruen, fru Karine Blome, og døde □ dag □ år □ (sml. †epitafium nr. 1). Her begravedes tillige deres datter, jomfru Elizabet med deres dattersøn, Godske Christofersen 13. marts 1568. Grå, gotlandsk kalksten, 186x94 cm, med fordybet fraktur i skriftfelt flankeret af søjler med bladskede. I feltets nedre halvdel Mogens God-

Fig. 27. †Epitafium fra 1587 over medlemmer af familien Godske (s. 512). Tegning i Rigsarkivet. - *†Wall monument from 1587 to the memory of members of the Godske family.*

skes fædrene og mødrene våbener for Godske og Ravensberg. Nederst på stenen smalt felt med symmetrisk bladværk og oprullede stænger; foroven lunette med treblad i sviklerne. Langs kanten glat ramme. Stenen anses for at være et typisk arbejde fra Hans Malers værksted i Roskilde.⁵⁴ Oprindelig og endnu 1894 i korgulvet, nu op ad sakristiets østvæg, nord for indgangsdøren.

2) (Fig. 29) o. 1600. Peter Redtz til Hørbygaard født på »Shvltendorp in der Marke Brandenborig«, død år □, den □ og hans hustru fru Karenne Rostrvp, som døde år □ den □. Sort Namursten, 285x158 cm, med reliefversaler i seks linjer flankeret af ovale skjolde i skriftfelt nederst på stenen. I midtfeltet står ægteparret på tavlet gulv foran dobbeltarkade, hvis perspektivisk fremstillede pilastre er smykket med beslagværk på forsiden. I sviklerne englehoved. Han bærer rustning, hjelmen ligger ved hans højre fod og dækker ligesom hustruens kjole nedre del af pilasteren. Hendes underkjortel er udført som Kirsten Bølles på gravsten nr. 2 i Tersløse, dog er mønstret et andet; ligeledes ærmernes udformning afviger. Hun holder hænderne foldede over salmebog. Feltet over dobbeltarkadens bjælkelag deles lodret på midten; til hver side ses otte anevåbener; imellem dem reliefversaler: »PRF oc MW« og »FKRF oc MW«, jfr. altertavle. Det er påpeget, at de to figurer rimeligvis skal ses i sammenhæng med to legemsstore portrætter, som tilskrives Gerrit Cornelisz, og af hvilke hendes bærer årstallet 1597.⁵⁵ Stenen må i hvert fald være udført efter 1586, da Peder Reedtz fik Hørbygård i arveforlening og før hans død 1607.

Ligesom Kirsten Bølles sten i Tersløse henføres denne til det Roskildeværksted, hvis leder muligvis var Oluf Nielsen Krog, også omtalt som Roskilde successor, jfr. Tersløse.⁵⁶

Oprindelig og endnu 1758 lå den i gulvet, men er antagelig ved kapellets omdannelse til sakristi 1858 rejst op ad sydvæggen.

3) 1665. lens Christensøn, guldsmed, født i Kiøbenhaf(n) a(nno) 1564, tidligere borger i Aarhvs i Iyland, †16D. Rødlig granit, 158x67

Fig. 28. Gravsten nr. 1 hugget mellem 1568 og 1571, over Mogens Godske (s. 512). LL fot. 1977. - *Tombstone no. 1, executed between 1568 and 1571, to Mogens Godske.*

cm, med fordybede versaler. I hjørnerne fordybede kvadratiske felter med store, kløverliggende blade; imellem og over de nedre, større fordybet felt, hvori t-kors med slange og reliefhugget s. Imellem de øvre fordybet Jesumogram kronet af græsk kors. 1894 i søndre våbenhus, neden for trappen til herskabsstolen, siden 1911 op ad samme våbenhus' vestmur.¹²

4) 0.1675. »Rid« Iacob Degn, †1675, »pålagt« af Hans. Svagt trapezformet, grå flammeret kalksten, ca. 118x78 cm, med fordybede

versaler. Siden 1911 indmuret i søndre våbenhus' vestmur.¹²

5) 0.1804. Bodil Holm, født Hermansen, første gang gift med Anders Sandøe, købmand i Holbech, og anden gang med Berthel Holm, præst i Hörbye, levede i ægteskab med ham i 20 år, *1740, †20. sept. 1804, i sit alders 64. år. Rødlig Neksøsandsten, 161x92 cm, med fordybet antikva og kursiv på forhøjet indskriftfelt inden for glat ramme med karnisformet kant. I indskriftfeltets hjørner medaljoner af hvid marmor (de tre fornyet 1978), sml. gravsten i Ugerløse s. 355. 1894 »ud for sakristiets dør«; ved sidste restaurering flyttet fra sakristiets sydvæg, hvor den skjulte nedgangen til gravkrypten, til nordre våbenhus, østvæggen.

†*Gravsten*. 0.1683. Thomas Nielsen Lyngbye, sognepræst til Hørby i 30 år, fader til 17 efter ham levende børn. Død »fe. 3. natir. 1603« [1683]. Lå 1758 »straks neden for koret«.²⁹

Gravkapel og -krypter. Ved prøvegravning 1978 i koret fandt man vestenden af en eftermiddelalderlig, muret gravkrypt med tøndehvælv, og op imod denne to på hinanden vinkelret stående mure, der opfattedes som del af et muret rum etableret i forbindelse med gravkrypten under det nuværende sakristi på korets sydside. Dette er opført som gravkapel af Peder Reedtz i tidsrummet efter erhvervelsen af Hørbygård 1589 og inden dødsåret 1607.⁵⁷ Da en senere ejer, Susanne Christina Schönback, enke efter Henrik Span, 15.juli 1696 købte patronatsretten til kirken, var det på betingelse af, at begravelsen ikke måtte sløjfes.⁵⁸

Præsteindberetningen 1758 giver et indtryk af kapellets daværende indretning.⁵⁹ I gulvet lå den store ligsten over Peder Reedtz og hans hustru, og på væggene hang helfigursportrætter malet på egetræ forestillende ægtefællerne og sønnen Frederik Reedtz samt hans frue.⁶⁰ På gulvet stod tre yngre ligkister rummende admiral Henrik Span, hans hustru (jfr. ovenfor) og deres ældste datter. Kisterne med Frederik Reedtz og hans to hustruer stod i gravkrypten. Peder Reedtz' og Karen Rostrups kister nævnes ikke.

De omtalte *Ømalerier* er sandsynligvis identiske med to sæt helfigursportrætter (fig. 30-31), som 1951 erhvervedes til Frederiksborgmuseet. Disse billeders udseende svarer nøje til den beskrivelse, som gives i »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn« 29. april 1829 af fire hr. kammerjunker H. Reedtz tilhørende malerier, som tidligere hang i familiebegravelsen i Hørby kirke. De skulle, efter at være blevet restaureret »på det fuldstændigste og heldigste« af professor og landskabsmaler J. P. Møller, bringes til Palsgaard i Jylland. Deres historie i årene mellem 1829 og 1951, da Frederiksborgmuseet erhvervede billederne, er kun i ringe grad oplyst.⁶¹

Portrætterne må antagelig være udført i 1600'ernes første tredjedel, dog først efter Peder Reedtz' død 1607, jfr. nedenfor.

1) Peder Reedtz set en face mod højre. Han har kortklippet hår og kort fuldskæg, er ikklædt sort, spansk dragt med smal pibekrave og tætsiddende, små guldknapper foran; derover en kappe med stivet, opstående krave. Om halsen lang, mangedobbelt guldkæde, hvori Frederik II.s »kontraføj«. Han har højre hånd i siden, mens venstre fatter om kårdefæstet. Sko og strømper er sorte.

2) Karen Rostrup, gift med Peder Reedtz, der døde 1607. Hun er afbildet en face mod venstre, i enkedragt: sort kjole med hvide manchetter og hvidt forklæde, på hovedet hvid hue med langt enkeslør. I hænderne holder hun en bønnebog.

3) Frederik Reedtz, en face mod højre, rød-blondt hår og langt fuldskæg. Han bærer sort dragt med hvide manchetter, der ligesom den store, flerdobbelte krave har kniplinger langs kanten; over hans venstre skulder mangedobbelt guldkæde. Højre hånd i siden, venstre fatter om det ædelstensprydede kårdefæste; på bordet ligger hans hat med tilsvarende spænde. Knæbukserne har sløjfer ved knæene. Sorte sko og strømper.

4) Birgitte Brahe,⁶² Frederik Reedtz' første hustru, set en face mod venstre. Hendes sorte kjole har rødt foer og indsat hvidt silkeforstykke i nederdelen, hvide manchetter og krave med kniplinger. På brystet et smykke, der

Fig. 29. Gravsten nr. 2, hugget mellem 1586 og 1607, over Peder Reedtz og hustru, Karen Rostrup (s. 513). Sophus Bengtsson fot. o. 1930. - Tombstone no. 2, executed between 1586 and 1607, to Peder Reedtz and his wife, Karen Rostrup.

Fig. 30. To *portrætmalerier forestillende Peder Reedtz og hans hustru Karen Rostrup (s. 514). Frederiksborgmuseet fot. 1962. - Two *portraits of Peder Reedtz and his wife Karen Rostrup.

danner Jesumonogram (en arv fra svigermode-
ren?, jfr. gravsten nr. 2), og om halsen svær,
dobbelt guldkæde. Højre hånd holder på den
guldkæde, hun har om livet.

Billederne er malet med olie på træ og måler
ca. 189x110 cm. Rammerne er sorte med for-
gyldte profillister. De portrætterede står alle på
et tavlet gulv, ved et bord dækket af glat, rødt
bordtæppe med frynser forneden. I baggrun-
dens væg er der en gråmalet niche bag hver
person, flankeret af gråmarmorerede piller.

Portrætterne må være udført efter en samlet
bestilling, antagelig af Frederik Reedtz, efter

faderens død (hustruen Karen Rostrup er iført
enkedragt). Denne opfattelse bekræftes af den
omstændighed, at billedet tydeligvis er en gen-
tagelse af et ældre portræt (sml. gravsten nr. 2),
men udført på samme baggrund som de tre an-
dre. Ifølge notitsen i Nyeste Skilderie var »den
duelige malers« navn ubekendt, men nogle
kunstkere havde gættet på Christian IV. s
maler, Remmert Piettersz (Remigius van Pe),
en tilskrivning, som senere er fastholdt.⁶³

Gravkrypten åbnedes i forbindelse med kir-
kens restaurering 1976-78. Oprindeligt var ad-
gangen dertil, som nævnt i bygningsbeskrivel-

Fig. 31. To *portrætmalerier forestillende Frederik Reedtz og formentlig hans første hustru, Birgitte Brahe (s. 514). Frederiksborgmuseet fot. 1962. - Two *portraits of Frederik Reedtz and probably his first wife Birgitte Brahe.

sen, ad en trappe i kapellets sydvæg, dog må kister være bragt ned fra kirken via det ovenfor omtalte rum under koret. Krypten dækkes af et nord-sydgående tøndehvælv og har tre, nu til-murede glugger - en i hver ydervæg. Langs samme vægge har der været lave, *murede bænke*, østvæggens endnu bevaret i fuld højde (fire skifter). Gulvet var lagt af kvadratiske teglfli-ser. Da krypten tømtes 1979 fandtes, foruden af de 1758 omtalte kister, rester af familien Spans, som antagelig er flyttet ned i forbindelse med kapellets omdannelse til sakristi 1858, samt bygherrens og hans hustrus.

Første familiebegravelse, bisatte: 1) Peder Reedtz †21.sept. 1607 (jfr. gravsten nr. 2). 2) Birgitte Brahe Stens Daatter †12.juli 1627 (jfr. †kisteplade nr. 1). 3) Karen Rostrup †1636. 4) Sophie Høg †2. aug. 1653 (jfr. †kisteplade nr. 2). 5) Frederik Reedtz †8.juni 1659 (jfr. †kisteplade nr. 3).

Anden familiebegravelse, bisatte: 6) Henrik Span †27. dec. 1694 (sml. epitafium og kisteplade nr. 1). 7) Susanne Christina von Schönbach †13. dec. 1722 (jfr. kisteplade nr. 2). 8) Charlotta Amalia Span †1729.

De fem ældste †*kisters* udseende kan ikke be-

Fig. 32. Portrætmedaljon fra Henrik Spans kiste, 1694 (s. 518). LL fot. 1979. - *Portrait medallion from Henrik Span's coffin, 1694.*

stemmes nøjere. En del bærehåndtag og *beslag*⁶⁴ af jern antages at tilhøre disse kister, af hvilke mindst een har været læderbeklædt. To hjørnebeslag i udstanset messingblik med graveret englehoved må have siddet på en kiste med fladt låg. Af anden dekoration fandtes nogle tungeborter af messingblik, et Reedtzvåben af karakter som hjørnebeslagene, samt brudstykker af andre messingbeslag. Fire løvefodder af egetræ har måske hørt til en af disse kister.

De tre yngre $\dagger$ kister har haft hvælvede, profilerede låg, og i hvert fald de to ældste har været beklædt med fløjl.

Da kisterne ved kryptens tømning var bortsmuldrede og de store beslag på et tidspunkt omrodet, er følgende rekonstruktion behæftet med en vis usikkerhed. Samtlige sæt hjørnebeslag og figurpar er dog komplette.

1) 1694. Henrik Span. Kisten har været smykket med forsøvede blybeslag og hvilet på

løvefodder. På hjørnerne kraftige akantusbøjler med blomsterdekoration, der har fortsat på låget. Siderne har haft Spanvåben af kobber i kronet kartouche, omgivet af trofæ bestående af kanoner, krudttønder, faner, vimpler, ankre, bomber m.m. På hovedenden portrætmedaljon holdt af havmænd (fig. 32), i fodenden spejlmogram i kronet kartouche. To blikplader med Spans valgsprog som dannebrogssridder må have ligget på låget sammen med krucifiks (fig. 33), kisteplade og kårde (s.d.). En engel siddende på flettet kurv med højre hånd, der holder kranium, hvilende i skødet og løftet venstre arm, med nedadvendt blomsterbuket, har vist også tilhørt denne kiste. Tilsvarende beslag findes i Kundby (Tuse hrd.), hvor en del dekorative træk, dog især fra kiste nr. 2, kan genfindes.

2) 1722. Susanne Christina von Schönbach. Figurfremstillinger i blybeslagene til denne ki-

Fig. 33-34. Krucifikser. 33. Fra kiste nr. 1, 1694 (s. 518). 34. Fra kiste nr. 2, 1722 (s. 520). LL fot. 1979. - *Crucifixes. 33. From coffin no. 1, 1694. 34. From coffin no. 2, 1722.*

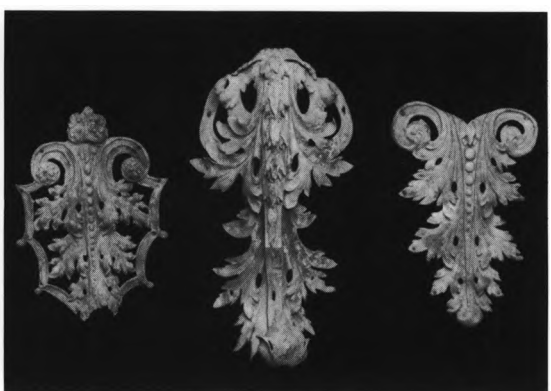

Fig. 35-36. Beslag, formentlig fra kiste nr. 2, 1722 (s. 519). LL fot. 1979. - *Funereal hatchments, possibly from coffin no. 2, 1722.*

ste er let kendelige på de meget karakteristiske øjne. Som hjørnebeslag har været dydehermer (fig. 37): Retfærd og Klogskab kan identificeres. På hver langside et par modstillede kvinde-

figurer, siddende klædt i lange gevandter med løftet højre arm. De har flankeret Schönbach-våben i forgyldt messingblik forsynet med blykrone. Tiden med bog og le må have været på

Fig. 37-38. 37. Hjørnebeslag fra kiste nr. 2, 1722: dyderne Klogskab og Retfærd (s. 519). LL fot. 1979. - *Corner mounts from coffin no. 2, 1722: the virtues Wisdom and Justice.* 38. Hjørnebeslag fra kiste nr. 3, 1729 (s. 520). LL fot. 1979. - *Corner mounts from coffin no. 3, 1729.*

en kortsides. Dette beslag (fig. 35) har megen lighed med et på Just Juels kiste i Roskilde domkirke.⁶⁵ Ligesom denne kiste har Hørbykisten måske også haft en basunengel, klædt i flagrende gevandter, liggende på låget. I hvert fald har der ligget kisteplade og krucifiks (fig. 34), samt akantushjørnebeslag og dekorative bånd. Til kisten har yderligere hørt et spejlmonogram i forgyldt messingblik, og måske to laurbærkransede dødningehoveder med vedhæftede vinger og blomsterranker, samt tre slangering med krydsede fakler.

3) 1729. Charlotta Amalia Span. Kistens kraftige akantushjørnebeslag er næsten dækket af påhæftede englehoveder (fig. 38), på låget har været tilsvarende, muligvis over akantusbeslag. Langsiderne har haft halvnøgne, sovende englebørn, parvis modstillede, højre arm løftet. Mellem disse forældrenes dobbeltvåben i forgyldt messingblik forsynet med blykrone. På låget krucifiks og basunengel som ved kiste nr. 2 (det er muligt at begge højrevendte basunenge har hørt til her). Til kisten har yderligere hørt et spejlmonogram i kartouche, af forgyldt messingblik.

Kisteplader. 1) (Fig. 40) 1694. Admiral og admiralitetsråd Hendric Span til Hørbygaard. Født i Oldendorp i grevskabet Scauenburg 17. april 1634 og død i Kiöbenhavn 27. dec. 1694. Blev efter slaget i Køgebugt udnævnt til viceadmiral 1. juli 1677, admiral 1681, ridder af Dannebrog 1684 og 1690 Holmens admiral. Foruden disse oplysninger gengiver indskriften hans bedrifter i venetiansk, hollandsk og dansk krigstjeneste.⁶⁶ Oval hvælvet kobberplade, 40x28 cm, med fordybet skriveskrift og blomsterornament. Øverst to engle med sejrskrans og fakler.

2) 1722. Susanne Christina von Schönbach, født i Kiel 1. juli 1657. Hendes fader var Johan Christoph von Schönbach, kansler i Holsten, og moder Susanne Lisabeth von Brockhausen. Efter Guds eget faderlige forsyns råd er hun år 1685 den [1]8. febr. kommet i ægteskab med admiral og ridder af Dannebrog hr. Henrich von Span. Efter 10 års forløb måtte hun i sin salig herres uønskelige død savne en from og ejegod fader for sine tvende efterladte børn fr.

Fig. 39-40. 39. Fæste på kårde tilhørende admiral Henrik Span, †1694 (s. 521). LL fot. 1977. - *Hilt of the sword belonging to Admiral Henrik Span, †1694*. 40. Kisteplade nr. 1, over admiral Henrik Span, †1694 (s. 520). LL fot. 1979. - *Coffin plate to Admiral Henrik Span †1694*.

Charlotta Amalia og Henriette von Span, som begge endnu lever. Hun levede 28 år som enke, indtil det behagede livets og dødens herre, ved en sød og salig død 13. dec. 1722, efter to års udstanden svagheit at afsnære hendes forfængeligheds år og dage.

Uregelmæssig blyplade, ca. 36x24 cm, med fordybet skriveskrift. Indskriften afsluttes med gravvers.

†Kisteplader.²⁹ 1) 1627. Birgitte Brahe Stens Daatter til Baritzschou, født på Helsingborg slot 15. nov. 1591 og død på Tryggevelde 12. juli 1627 i barselsseng efter hendes barn. Gift med Frederik Reedtz 8 år 3 dage.

2) 1653. Sophie Høg til Elkie, født 7. jan. 1589 på hendes fædrende gård Wang, datter af Styge Høg og Anne Ulfstand. Gift med Frederik Redtz på Vordingborg slot 26. juni 1634, døde sammesteds 2. aug. 1653.

3) 1659. Friderich Reedtz til Thygestrup (Kongsdal), ridder, Danmarks riges råd, befalingsmand på Vordingborg slot. Født på Antvorskov slot (1586), død i København 8. juni 1659.

Kårde (fig. 39), o. 1670, totallængde 96 cm. Tveægget klinge med skarp ryg. Blommeformet knap med bladornament. Den dekorerede håndbøjle går over i vandret parérstang og er desuden udstyret med tertsbøjle og parérplade. Har tilhørt Henrik Span, †1694. Rester af læderskede.

På kirkegården er man 1956 og 1978 stødt på et muret gravkammer i hjørnet mellem gravkuppet og kirkens sydmur. Det måler ca. 3 m i øst-vestlig retning og ca. 2,5 m i retningen nord-syd, materialet er Flensborgsten, og det er dækket af tøndehvælv.

I ældre tid var arealet mellem søndre våben-

hus og gravkapellet hegnet af *†smedejernsgitter*, som bl.a. kendes fra ældre fotografi (i Holbæk Museum).

**Kirkegårdsmonument*, 1800'rne, af smedejern. Vejmand Niels Jensen Familiegravsted Uglerup. Indskrift med sort kursiv og skriveskrift på hvid, oval plade i glat ramme på kraftig opstander. Pladen krones af Georgskors, og fra dens midte udgår symmetriske bladranke udført af kraftigt fladjern. I Holbæk Museum (inv. nr. 9.129).

KILDER OG HENVISNINGER

Ved embedet: Kirkesynsbog for Hørby 1861-19(80). - Se i øvrigt arkivalier for Holbæk amt i almindelighed s. 50.

NM2. Cirkulære til biskopperne 1890, indberetninger ved Aage H. Mathiesen 1894 (bygning), P. Hauberg 1894 (inventar), Erik Bayer 1908 og Chr. Axel Jensen 1910 (prædikestol), Poul Nørlund 1920 (bygning), Harald Borre 1949 (kalkmalerier), Einar V. Jensen 1959 (apostelfigur), Vitus Nielsen 1974 (stenmonument), Mogens Larsen 1974 (inventar), Marie-Louise Jørgensen 1977 (inventar), Erik Lyckegaard 1977 (gravminder), Niels Jørgen Poulsen 1978 (prøveudgravninger), Karl Søndergaard Nielsen 1979 (div. inventar), Birgit Als Hansen og Sven Rask 1980 (muret gravkammer på kirkegård og gravkrypter). — Bygningsbeskrivelse ved Hugo Johannsen, inventar og gravminder ved Marie-Louise Jørgensen, gravkrypt ved Sven Rask. Redaktionen afsluttet maj 1981.

Tegninger. NM2. To tegninger, den ene laveret, af epitafium over familien Godske og to tegninger af gravsten over Mogens Godske ved Søren Abildgaard 1759. - Tegning af gavle og tårn og sidebygning, usign. 1839. - Plan og opmålinger af vinduer ved Aage H. Mathiesen 1894. - Opmåling af vindue ved C. G. Schultz 1929. - To tryk af isometri. - Plan ved Mogens Brahde 1960. - Taggavle ved Flemming Beyer 1981. - *Kunstakademiets Bibliotek*. To tegninger af jernbunden dør ved V. Ahlmann 1874. - RA. Håndskriftsaml. Klevenfeldts samlinger. Tegninger af ligsten pk. 1, nr. 26 (epitafium over familien Godske).

Notebøger. NM2. N. L. Høyen XII, 54, 56. - C. G. Schultz LXVII, 98. - J. J. Worsaae XX, 37.

Litteratur. Kjeld de Fine Licht: Et par pudsige kirker: Fruering og Hørby, i *Arkitekten*, årg. 1981, nr. 2, 1979, s. 36-37. - Flemming Beyer, Tony Bødtker Munch, Jørgen Ganshorn Nielsen: En bygningshistorisk redegørelse, i *Fra Holbæk Amt 1979-80*, s. 42f., fig. 6, 7.

Fig. 41. Landsbyplan 1772. - Village map 1772.

¹ Roskildebispens jordebog s. 164.

² Repert. 2885, år 1317 (2915), 1381 (3338), 1382 (3346) og 1413 (5256).

³ DaMag. III, 266.

⁴ ActaPont. nr. 3703 og 3738.

⁵ Landebogen s. 149.

⁶ RA. DaKanc. A28. 1630-1702. Fortegnelse og div. dok. vedk. kirker og sognekald.

⁷ Kronens Skøder II, 470.

⁸ RA. Rtk. 313.1. Tiendetaksationer m.v. Kommissionen af 18. april 1702.

⁹ RA. Rtk. 2243.281. Sjællands stifts renteskriverkontor. Specifikation over konge- og kirketiender. 1749 købte Daniel von Bergen Hørby kirke. Han var gift med Anne Marie Castenschiold. 1760 tilkøbte J. Fr. Castenschiold sig Hørby gods med kirke af sine medarvinger.

¹⁰ Jfr. NM6. Fundprot. 3480.

¹¹ Endnu 1772 eksisterede landsbyen (jfr. fig. 41), hvis udflytning er gennemført med usædvanlig konsekvens.

¹² Ved embedet. Kirkesynsbog 1861-19(80).

¹³ 1904 siges det, at kirkegården snart må udvides, jfr. note 12.

¹⁴ RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirkerghsk. 1661-72.

¹⁵ Som sådan må man betragte det skifte af frådstensflager, der fra søndre våbenhusloft ses at danne murkrone. Endvidere iagttages på triumfgavlens østside, umiddelbart over aftryk efter den oprindelige lofts bjælke, tre ganske lave skifter, som dog hovedsagelig er af marksten.

¹⁶ Jfr. Flemming Beyer, Tony Bødtker Munch, Jørgen Ganshorn Nielsen: En bygningshistorisk redegørelse, i *Fra Holbæk Amt 1979-80*, s. 42f., fig. 6, 7.

¹⁷ Jfr. vestgavlene i Sorø og Skelskør (DK. Sorø s. 29, fig. 8, samt s. 247 og fig. 5). Endvidere kendes den tilsvarende mode fra en lang række senromanske

tårne, f.eks. Nørre Jernløse (s. 90, fig. 4, 5 og note 25).

¹⁸ En beslægtet form kendes fra Agerups vestforlængelse og sakristi (s. 248).

¹⁹ Således Sønder Asmindrup (s. 183) og underdøren til trappehuset i Tuse (Tuse hrd.).

²⁰ Tilsvarende stenkonsoller, men på skibets vestgavl (nu synlige fra tårnets mellemstokværk) er påvist i Hyllested (Vester Flakkebjerg hrd., Sorø amt).

²¹ Under våbenhusets tagspær står den forhøjede murkrone med samme omhyggelige fugning som ses overalt, hvor forhøjelsen ikke dækkedes af tilbygninger. Jfr. forholdene i syd, hvor den karakteristiske ridsefugning savnes ud for våbenhusloftet.

²² Gavlen er som den øvrige bygning af røde sten i krydsskifte, men stenstørrelsen er en anelse mindre.

²³ Vinduerne er ikke opsat på én gang. Således fik kirken 1851 (jfr. LA. Tuse og Merløse hrdr.s provsti. 1824-1900. Synsforretningsprot.) fire fag nye vinduer, mens det så sent som 1899 (jfr. note 12) hedder, at vinduerne i tårnrummet skal forsynes med samme konstruktion som kirkens øvrige vinduer.

²⁴ Således nabokirken i Hagested; endvidere Soderup og Kirke Eskilstrup (s. 283, 310).

²⁵ På en plan (fig. 7), tegnet 1894 af Aage H. Mathiesen, ses vinduet blændet ved ydre murflugt.

²⁶ Muligvis sigtes der til dette vindue, da man 1834 (jfr. LA. Tuse og Merløse hrdr.s provsti. 1824-1900. Synsforretningsprot.) ønskede et vindue indsat i kirkens nordside, nærmest koret.

²⁷ Om højremshuse og andre beslægtede konstruktioner, se Elna Møller i Lund og Millech, red.: Danmarks bygningskunst, 1963, s. 17, 23f. En anden tolkning af tagsporene i Hørby gives i Flemming Beyer, Tony Bødtker Munch, Jørgen Ganshorn Nielsen: En bygningshistorisk redegørelse, i Fra Holbæk Amt 1979-80, s. 67.

²⁸ LA. Tuse og Merløse hrdr.s provsti. 1824-1900. Synsforretningsprot.

²⁹ LA. 1758-59. Hist. efterretn. til HofmFund.

³⁰ Han døde 1682 og Maren Juul 1689.

³¹ Jfr. note 28. Sml. indskrift på prædikestol.

³² Jfr. Medieval wooden sculpture in Sweden, Stockholm 1975, vol. IV. The museum collection catalogue, s. 144, fig. 56.

³³ Larsen: Holbæk 2, s. 95.

³⁴ Ved restaureringen konstateredes, at den ældste palmettedekoration var cinnoberrød og grå, håndlisten, der oprindeligt var brunrød, var senere malet grå.

³⁵ Mackeprang: Døbefonte s. 405.

³⁶ 1890 ønskedes fonten befriet for maling (jfr. note 12).

³⁷ Flere generationer af slægten Bundtzen har været gørtlere i København. 1824 fik Johan Lorentz bor-

gerskab og 1844 sønnen Lorentz Wilhelm, der døde 1861. Hans søn, der var opkaldt efter farfaderen, fik borgerskab 1874.

³⁸ Under et brunt farvelag er fundet en mere grøn-brun farve og spredte rester af kridtgrund, der danner bund for en næsten hvid karnation med lyse cinnoberrøde blodstænk.

³⁹ Herpå fandtes to lag egetræsmaling.

⁴⁰ DK. Sorø s. 1074 med fig. 10-11.

⁴¹ For de her fremhævede paralleller - såvel som for ikke omtalte - gælder det, at kun dele af fremstillingerne er skåret efter samme forlæg, men til gengæld kan der inden for værkstedets produktion sammenstyckes talrige forlægsfællesskaber.

⁴² Tilsvarende findes på gavl ved væggen i Udby.

⁴³ Indtil restaureringen 1976-78 lå de i det rum, hvor opgangen til stolen tidligere var.

⁴⁴ LA. Tuse og Merløse hrdr.s provsti. 1824-1900. Div. korrespondancesager.

⁴⁵ En indb. fra 1908 omtaler tre smukt malede pengetavler fra år 1700, hengemt i en krog.

⁴⁶ Jfr. SvK. bd. 144, s. 48 med fig. 47. Se i øvrigt M. Mackeprang: Fyenske jærnbundne Kirkedøre fra Middelalderen, i ÅrbOldkHist. 1943, s. 4 med fig. 2. Endvidere er døren gengivet i Gorm Benzon: Gamle danske døre, 1979, s. 21.

⁴⁷ Nu i Statens historiska museum, Stockholm, inv.

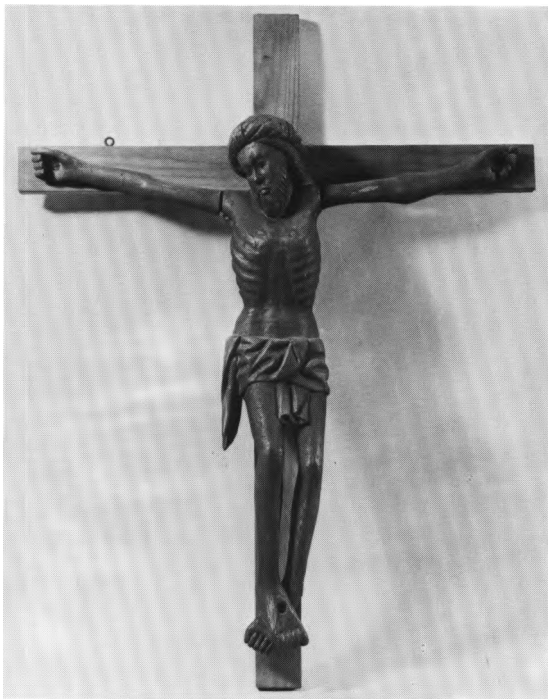

Fig. 42. Sengotisk krucifiks, nu indsat i altertavlen (s. 499). LL fot. 1977. - *Late Gothic crucifix, now part of the altar-piece.*

nr. 4779A. Sidstnævnte er blevet betragtet som udgangspunkt for den rige romanske smedejernkunst i Östergötland.

⁴⁸ Jfr. Holbæk Amtstidende 23. dec. 1942.

⁴⁹ Inventaret opregner kun tre nummertavler (jfr. note 12).

⁵⁰ Th. Topsøe-Jensen anfører i DaBiogrLeks., at maleriet formentlig med urette udgives at forestille admiral Span, hvorimod en indb. (fra 1894) omtaler de portrætterede som admiralen og frue, formentlig byggende på oplysning i Trap Ludg. fra 1858 og Larsen: Holbæk 2, s. 96. E. F. S. Lund: Danske Malede Portræter, en beskrivende Katalog, IX, 1903, s. 98, angiver, at mandsportrættet forestiller en ubekendt præst, mens den portrætterede kvinde opføres som pastor Weiles hustru (sml. maleri nr. 3).

⁵¹ Jfr. E. F. S. Lund: Danske Malede Portræter, en beskrivende Katalog, IX, 1903, s. 98.

⁵² Indberetningen 1894 meddeler: I klokkerummet findes ur med slagværk, men uden skive. De nuværende skiver forekommer dog betydelig ældre.

⁵³ RA. Rgsk. ældre end 1559. Fortegnelse over indkrævede klokker 1528-29.

³⁴ Jensen: Gravsten I, 224 og II, nr. 365.

⁵³ Jensen: Gravsten II, 108. Jfr. Francis Beckett: Renæssancens Portrætmaleri, 1932, fig. 38-39, og Povl Eller i Dansk Kunsthistorie bd. 2, 1973, s. 102 med fig. 70-71. Om gravstenen se også Danmarks Billedhuggerkunst, red. V. Thorlacius-Ussing, 1950, s. 159.

⁵⁶ Jensen: Gravsten II, nr. 830.

⁵⁷ Peder Reedtz fik gavebrev på Hørbygård 1586, dog først at tiltræde efter Karen Blomes, Mogens Godskes enke, død (1589), jfr. KancBrevb.

⁵⁸ LA. Godsarkiver. Hørbygård.

⁵⁹ Jfr. note 29. Jfr. også HofmFund. VIII, 307 og DaAtlas VI, 1774, s. 180.

⁶⁰ Som eksempel på tilsvarende helfigursbilleder kan

nævnes epitafiet fra Borgeby kirke (nu i Lunds Universitets historiska Museum) af adelsmanden Hans Spiegel og hans to hustruer gengivet i Otto Rydbeck og Ewert Wrangel: Aldre kyrklig Konst i Skåne, 1921, s. 47 og i Francis Beckett: Renæssancens Portrætmaleri, 1932, fig. 16 og 31.

⁶¹ Billederne, der har inv. nr. A7012-15, erhvervedes af Dansk Adelsforbund. Serien ejedes tidligere af Niels Juel Reedtz, Hofgården ved Vadstena, og efter hans død af enken, som døde 1926, ifølge museets opgivelser. I E. F. S. Lund: Danske Malede Portræter, I, 1895, s. 135, anføres at billederne hænger på Benzonsdal, hvilket svarer til opgivelsen i Danske Herregaarde ved 1920, red. Louis Bobé, H. Berner-Schilden-Holsten, Vilh. Lorenzen og Palle Rosenkrantz, 1922, hvor malerierne er gengivet under beskrivelsen af Kongsdal, der var i familien Reedtz' eje fra 1587 til 1669.

⁶² I omtalen af billederne i Nyeste Skilderie benævnes den portrætterede Birgitte Brahe. Også klæde- dragtens udseende tyder på, at billedet er malet før hendes død 1627 og ikke efter 1634, da Frederik Reedtz ægtede Sophie Høg. Jfr. ligeledes Povl Eller i Dansk Kunsthistorie 2, s. 195f.

⁶³ Sidst Povl Eller i Dansk Kunsthistorie. I artiklen om Remmert Piettersz i Weilbach: KunstLeks. opregner Otto Andrup fire malerier på Benzonsdal, som skal være signeret af R. P. og forestille de omtalte medlemmer af familien Reedtz. Andrup anser dog nr. 4 for at være et portræt af Sophie Høg.

⁶⁴ Ved redaktionens afslutning er der ikke taget bestemmelse om beslagernes og kistepladernes endelige placering.

⁶⁵ DK. Kbh. Amt s.2110f., jfr. også Niels Jørgen Poulsen i Historiske meddelelser om København 1977, s. 84f.

⁶⁶ Indskrift gengivet i J. H. Lützow: Den Danske Admiral Henrich Spans Levnet og Bedrifter, 1792.

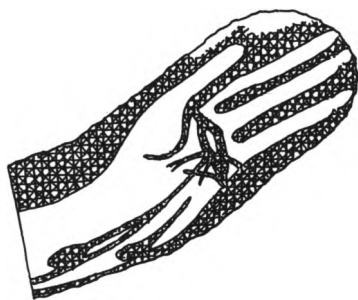

Fig. 43. Stykke af *glasmaleri (s. 497), nu i NM2.
Tegnet af Birgit Als Hansen. - *Piece of stained glass.*